

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

KATOLICKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA

Katedra pastorálních oborů a právních věd

Mgr. Radka Valentová

**PEDAGOGICKÝ PŘÍNOS UČITELSKÉHO
ÚSTAVU KONGREGACE ŠKOLSKÝCH
BRATŘÍ VE SVATÉM JANU POD SKALOU**

Bakalářská práce

Vedoucí práce: ThLic. PhDr. Marek Matějka, Ph.D.

PRAHA 2009

Poděkování

Děkuji vedoucímu práce ThLic. PhDr. Markovi Matějkovi, Ph.D., za jeho laskavé a podporující vedení, ředitelství Svatojánské koleje za možnost nahlédnutí do archivu školy a dobrému Hospodinu, že mi dopřál setkat se s žijícími absolventy učitelského ústavu Janem Mazancem a Františkem Tichým.

Mgr. Janu Voženílkovi děkuji za pomoc při typografické úpravě textu.

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně a v seznamu literatury a pramenů uvedla veškeré informační zdroje, které jsem použila.

V Praze dne 5. července 2009, v den slavnosti sv. Cyrila a Metoděje

OBSAH

Úvod.....	4
1 Počátky Kongregace Školských bratří	6
1.1 Život sv. Jana Křtitele de la Salle	6
1.2 Škola Školských bratří za doby vlády Ludvíka XVI.....	7
1.3 Vznik kongregace Školských bratří.....	8
1.4 Dvanáctero ctností dobrého učitele křesťanských škol	9
2 Školští bratři v Čechách.....	12
2.1 Příchod Školských bratří do Čech	12
2.2 Exkurs do historie kláštera ve Svatém Janu pod Skalou	13
2.3 Řádový mužský ústav učitelský ve Svatém Janu pod Skalou	16
2.4 Ředitelé učitelského ústavu	21
3 Kurikulum Školských bratrů	22
3.1 Přijímací řízení	22
3.2 Organizace praxe ve vlastní cvičné škole.....	23
3.3 Exkurze	24
3.4 Předměty fyzika a chemie.....	25
3.5 Mezipředmětové vazby ve vyučovacích metodách	25
3.6 Moderní výukové metody ve cvičné škole	26
3.7 Učitelský ústav a veřejné dění	28
3.8 Výukové metody absolventů ústavu.....	28
4 Život kandidátů učitelství	32
4.1 Harmonogram dne	32
4.2 Ubytování	33
4.3 Náklady na studium	34
4.4 Volnočasové aktivity studentů.....	35
4.5 Svatojánské listy	35
4.6 Osudy absolventů Učitelského ústavu ve Svatém Janu pod Skalou.....	36
5 Svatojánská poselství.....	38
Závěr	42
Použitá literatura	44
Přílohy	46

ÚVOD

Svatojánské údolí odpradávná přitahuje mnohé poutníky ze všech končin země. Monumentální skála, která se tyčí vysoko nad vesnicí, kaple v lese, klášter, kostel sv. Jana Křtitele a jeskyně Ivanova...

Místa s pohnutou historií; příběh času, který se stále odvíjí. Podle legendy chtěl svatý Ivan údolí opustit pro nesnesitelné trýzně, kterými ho tu stíhal ďábel. Při útěku ve stráni nad jeskyní potkal sv. Jana Křtitele. Světec se ho ptal, kam kráčí. Když si mu Ivan postěžoval, že pro prožitá trápení nemůže již v údolí zůstat, podal mu sv. Jan Křtitel dřevěný kříž a řekl: „Vrať se, Ivane, v kříži je tvá naděje!“ Svatý Ivan sešel zpět do jeskyně, ukázal ďáblovi kříž – a ďábel za hrozného řevu vyletěl ven. Dodnes je v jeskyni pod kostelem velký komín v travertinu na památku vítězství kříže.

Svatý Prokop, na jehož svátek je tato práce dokončována, podle legendy oral s ďáblem. Oba příběhy mají společný kontext. Není třeba zkoumat jejich pravdivost; je třeba vidět v nich symboliku zla v lidském životě. Zla, které je však osedláno, područeno, vyhnáno, zapuzeno – to vše v síle Kristova kříže, v definitivnosti jeho triumfálního vítězství.

Pojďme nyní nahlédnout do historie školy, která pod standartou víry, pod heslem *Signum fidei*, procházela přízní i nepřízní doby, doby, kterou rozhodně nelze připočíst k pokojným obdobím české historie.

Škola, která prošla mnohými strážněmi, nelákala snadností studia. Naopak: Zvala zájemce k těžké práci na díle Bohu libém, k výchově nejmenších, školou povinných dětí, k výchově, která potřebuje náležitě náročnou přípravu. Škola formovala kandidáty tvrdostí a přísností; nabízela klauzuru, kde žili společně žáci i učitelé.

Výjimečnost popsaného místa i školy, která na tomto místě byla založena, vybízí k dalšímu zkoumání. Proto vznikla i tato práce. Cílem práce je:

- popsat okolnosti vzniku Kongregace Školských bratří;
- zachytit ideologické pilíře pedagogických zásad Školských bratrů a popsat jejich vyučovací metody, porovnat je jak s pedagogickými metodami užívanými v době vzniku kongregace, tak i s pedagogickými metodami užívanými nyní;
- najít nové souvislosti mezi známými skutečnostmi o chodu Učitelského ústavu;

- prostudovat a zpracovat dosud nepublikované materiály z archivu Svatojánské koleje a z osobních archivů osob s kolejí spojených;
- vyhledat – pokud to bude možné – žijícího absolventa Učitelského ústavu a vést s ním řízený rozhovor;
- zachytit „obraz běžného dne“ v ústavu jak na základě archivních dokumentů, tak na základě osobních vzpomínek absolventů.

Existuje několik prací, které se Učitelským ústavem ve Svatém Janu pod Skalou zabývají. Absolventské práce Daniely Šreinové „Učitelský ústav ve Svatém Janu pod Skalou“ (1998) a Jany Hanušové „Výchova a vzdělávání u Školských bratří – historie a současnost“ (1999) zpracovávají některé materiály z archivu Svatojánské koleje, např. obsahují přepisy magnetofonových záznamů rozhovorů s absolventy školy. Mnoho archivních materiálů však zůstalo nezpracováno. Na tomto místě uvedme alespoň dva významné zdroje: školní časopis „Svatojánské listy“ (čísla od roku 1923 až do roku 1937) a korespondenci učitele Václava Zemana s Janou Fellnerovou; tato korespondence obsahuje fotodokumentaci s komentářem učitele, absolventa učitelského ústavu, o kterém tato práce pojednává. Vedle zmíněných pramenů existuje i sekundární literatura, např. stručná informační brožura o Sv. Janu pod Skalou.¹

Další informace byly získány řízeným rozhovorem s absolventem učitelského ústavu Janem Mazancem.

Autorka si téma vybrala z důvodu osobního zaujetí pro dějiny budovy, kde sama v letech 1997–2000 studovala a kde nyní vyučuje. Přála by si, aby práce byla pro všechny čtenáře zajímavým vhledem do příběhů studentů církevní instituce, která – ačkoli zanikla před 67 lety – stále nese silné poselství o výjimečné semknutosti těch, kteří ve Svatém Janu pod Skalou započali kariéru kvalitních pedagogů; líčí osudy mužů, kteří výchově budoucích pedagogů zasvětili celý svůj život bez nároků na světskou odměnu. Chtěla by, aby se tato práce stala nepatrnou satisfakcí za zamlčená dobra Kongregace Školských bratří a všech těch, kteří se na svatojánském dobrém díle podíleli.

¹ ŠEVČÍK, J. Svatý Jan pod Skalou, informační brožura o památkách a historii obce. Svatý Jan pod Skalou: Svatojánská nadace, 2002.

1 POČÁTKY KONGREGACE ŠKOLSKÝCH BRATŘÍ

1.1 Život sv. Jana Křitele de la Salle

Jan Křitel de la Salle (Jean-Baptiste de la Salle) se narodil v Remeši ve Francii 30. dubna 1651 v bohaté rodině soudního úředníka. V patnácti letech získal jako klerik výnosné kanovnické místo při katedrálním chrámu v Remeši. V teologických studiích pokračoval v kněžském semináři u sv. Sulpice v Paříži. Smrt obou rodičů v letech 1671 a 1672 ho však přiměla na čas přerušit svá studia a starat se o šest mladších sourozenců. Vysvěcen na kněze byl v sedmadvaceti letech, v roce 1678. Během péče o sourozence spolupracoval se svých duchovním otcem kanovníkem Mikulášem Rollandem, který založil ženskou řeholní kongregaci a školy pro výchovu chudých děvčat. Jan Křitel de la Salle se přičinil k založení totožné školy pro chudé chlapce. Bylo to roku 1679. Jan disponoval značným bohatstvím a měl styky s vynikajícími osobnostmi té doby. Otevírala se před ním slibná budoucnost. Prozřetelnost s ním však měla jiné záměry.

V počátcích své pedagogické kariéry se potýkal se slabou úrovní vzdělanosti dobrovolných učitelů. Jan se pokoušel o jejich vzdělávání, a proto jich několik v roce 1681 přijal do svého domu. Spontánně tak vznikla komunita učitelů.

Netrvalo dlouhý čas, kdy ze společného soužití s určitými pravidly a jasnými cíli vznikla řeholní společnost Bratrů křesťanských škol (FSC), známých jako Školští bratři. Jan ustanovil, že řehole bude lépe plnit svoji úlohu, když bude plně laická v tom smyslu, že bude složena pouze z řeholních bratrů, kteří nebudou vytíženi zároveň i kněžskou službou.

Jan rozdal svůj majetek chudým, zřekl se tučných kanovnických příjmů a tím získal i řadu nepřátel. První pronásledování nastalo v Paříži od učitelů krasopisu. Ti tvořili zvláštní cech, do nějž mohl být přijat nový člen pouze po zvláštní zkoušce písma. Další skupinou učitelů krasopisu byli ti, kteří vyučovali děti soukromě v bohatých rodinách. Oba tyto tábory žily v neustálém sváru a boji. Když pak přišli do Paříže Školští bratři a začali bezplatně vyučovat chudou mládež, spojily se oba zneprátené sbory v jeden šik proti sv. Janu a obžalovaly bratry, že pro otevření své školy neměli patřičné svolení. Sv. Jan se u soudu obhájil a škola pro chudé děti byla zachována. Podráždění učitelé vzali spravedlnost do svých rukou, vtrhli do školy, vyhnali žáky a zničili všechny pomůcky. Celou záležitost projednával ordinář² a na krátký čas zneprátené skupiny usmířil.

Sv. Jan otevřel v Paříži učitelský ústav a průmyslovou školu. Byl opět obžalován – a tentokrát soud vyřkl zákaz vyučovat a otevírat nové školy. Bratři byli dokonce nuceni

² Byl to Louis-Antoine kardinál de Noailles (1651–1729), arcibiskup pařížský (1695–1729).

k životu mimo společenství a mohli vyučovat pouze chudé děti triviu. Sv. Jan dobře věděl, že nikoli bezplatnost jeho škol je velkou konkurencí, ale právě pro nové metody, které bratři do výuky zaváděli, byly školy tak populární. Na krátký čas opustil Paříž a odstěhoval se do Rouenu.

V Marseille, kde Školští bratři také působili, narazili na tvrdý odpor jansenitů.³ O něco lépe přijímala snahy bratrů severní část Francie. Zde bratři a jejich vyučovací metody získali vynikající pověst. Zásadní změnou bylo, že se ve školách vyučovalo mateřským jazykem. Bratři pracovali se sociálně slabými dětmi. Sbírali je takřka na ulici a zdarma je vyučovali čtení, psaní, počtům a reáliím. Vychovávali je ke křesťanským ctnostem. Jan zakládal nedělní lidové školy pro pracující.

Jméno sv. Jana získalo takový vzhlas, že mu své děti svěřovali i rodiče z bohatých rodin. Záhy se sv. Janu nedostávalo učitelů. V Reuenu založil reálku, učitelský ústav a ústav pro mládež nepolepšitelnou.

Na sklonku svého života se sv. Jan stáhl do ústraní. Zřekl se vedení řádu, sepsal řeholní pravidla a mnoho metodických knih. Zemřel na Velký pátek ve tři hodiny ráno r. 1719 v 68 letech.⁴ Po jeho smrti měla kongregace již 22 domy s 200 bratry a desetitisíci studujícími žáky.

Ferdinand Buisson (držitel Nobelovy ceny za mír z r. 1927) o něm řekl: „Tento kněz byl první, který nejenom uvěřil, ale i dokázal zázraky obětavosti, že vyučování je posvátnou prací. A církev mu dala za pravdu, neboť ho prohlásila za svatého.“⁵

1.2 Škola Školských bratří za doby vlády Ludvíka XVI

Ve třídě se tísnily zhruba dvě stovky žáků. Třídy byly smíšené. Vedle sebe seděli sedmiletí i čtrnáctiletí. Na běžném pořádku byl křik, rvačky mezi učitelovými pomocníky (tzv. monitory) a žáky. Trestalo se pruty, usazením na vyhrazené „oslí místo“. Učiteli bývali potulní studenti univerzit učící „individuální“ metodou, zabývající se vždy jedním žákem. Výuka byla vedena v latinském jazyce. Čtení se vyučovalo i pět let, následovalo psaní, opět několikaleté. Zde je nutné upozornit, že výuku vedli tzv. kaligrafové – učitelé

³ Jansenismus byl morálně přísný teologický směr v katolické církvi 16. až 18. století, ovlivněný kalvinismem. Vznikl z myšlenek holandského teologa a biskupa Cornelia Otto Jansena (1585–1638), který ve své knize o sv. Augustinovi (vyšla 1640) silně zdůraznil jeho nauku o prvotním hříchu a o nezbytnosti Boží milosti ke spáse.

⁴ Jan K. de la Salle byl prohlášen blahoslaveným roku 1888 a v roce 1900 byl kanonizován. Když roku 1906 museli školští bratři opustit Francii, přenesli ostatky svého zakladatele do nového ústředního domu v Belgii. Konečně po vybudování hlavního řeholního domu v Římě na Via Aurelia přenesli jeho relikvie tam.

⁵ Svatojánské listy, 1935–1936, č. 3, s. 48.

zdobného psaní. Psaní tedy nemělo užitý ráz, ale zatěžovalo ho množství ozdůbek a příkras.

Na takovou situaci bystře reaguje sv. Jan. V čem spočívala jeho reforma?

Rozdělil žáky na několik tříd dle stáří a skupin podle individuálních schopností. S jednou skupinou pracoval sám, se zbývající skupinou korepetitor nebo mladší učitel, který se uváděl do praxe.

Sv. Jan apeloval na učitele, aby sledovali žákovskou individualitu a citlivě tak rozdělovali aktivity při vyučování, odměny a tresty. Nabádal učitele, aby si činili poznámky o žákových zvláštnostech a vedli katalogy s poznámkami, které pak měli předávat učiteli následující třídy.

Ukázka záznamu hodnocení žáka:

„Francois Delevieux, žák věku 8,5 roku. Jest neklidného ducha. Povinnosti své koná jen tehdy, když je pod dozorem. Jeho hlavní vady jsou domýšlivost a lehkomyšlnost; chová se však dosti dobře, když si ho učitel dovede získati a povzbuzuje ho k dobrému. Do školy přichází pozdě a časem dává se nezbednými soudruhy svésti k zameškání vyučování, domnívá se, že zanedbanému se snadno naučí. Jest prostředně příčinlivý...“⁶

Sv. Jan nechal ve svých školách zrušit v té době nezbytné výchovné pomůcky – metly, hole a hanlivá znamení. Vynucenou kázeň chtěl nahradit kázní ducha.

Zaváděl týdny ticha, poslušnosti, čistoty a zbožnosti. Měnil postupy vyučování. Nejprve zavedl výuku mateřského jazyka, k triviu přibral reálie. Podporoval výuku vycházející ze znalosti regionu. Rozšířil rozsah učebních osnov o ruční práce. Přál si, aby vyučování bylo názorné, praktické a hospodárné. Při jeho ústavách a školách byly zakládány dílny, kde se práce stával součástí výuky.

1.3 Vznik Kongregace Školských bratří

Kongregaci založil v Remeši Jan Křtitel de la Salle (1651–1719) roku 1679. Název kongregace zní Bratři křesťanských škol (Fratres Scholarum Christianarum, zkratka: FSC). Znakem kongregace je stříbrná zářící pěticípá hvězda v modrém poli.⁷ Heslem je *Signum fidei* (znamení víry). Řeholním oděvem je černý talár se dvěma bílými tabulkami u krku.

Kongregace má za poslání sdružovat řeholní bratry, kteří se věnují výchově mládeže na všech nižších i vyšších stupních vzdělávání.

⁶ Svatojánské listy, roč. III, č. 3, 1936, s. 48.

⁷ Viz příloha 1.

Rozvoji řádu zamezila Francouzská revoluce (1789). Kláštery byly rozmetány, mnozí bratři umučeni. Bratři se rozptýlili do sousedních států, do Asie a do Afriky.

Největšího rozmach zaznamenala kongregace v 19. století. V roce 1900 čítala 20 tisíc členů. Po zavedení proticírkevního zákona ve Francii (1904) byly zavřeny všechny školy Školských bratří. Nastal druhý mohutný odliv členů kongregace za hranice.

Od 19. století bratři pobývali v těchto zemích: Belgie, Německo, Rakousko-Uhersko, Egypt, Indie, Kanada, USA, Španělsko, Norsko, Turecko a Tunis.

Do českých zemí přišli 13. dubna 1898 z Vídně.⁸

1.4 Dvanáctero ctností dobrého učitele křesťanských škol

Školští bratři se po celou dobu svého působení řídili pedagogickými zásadami sv. Jana; tyto zásady byly bratry dále rozvíjeny. Jako příklad uveďme spis br. Agathona z Melunu „Dvanáctero ctností dobrého učitele křesťanských škol“ (1785). Autor doplňuje myšlenky sv. Jana svými zkušenostmi a komentáři.

Mezi dvanáctero ctností patří: vážnost, mlčenlivost, pokora, opatrnost, moudrost, trpělivost, zdrženlivost, tichost, horlivost, bdělost, zbožnost a velkomyslnost. Základní myšlenky díla zde budou shrnuty v několika odstavcích.

Vážnost upravuje učitelův zevnějšek. Tělo působí přirozeně a nenuceně. Hlas je vlidný. Sv. Jan je přesvědčen, že vážnost, skromnost a zdrženlivost se nevyklučují s dobrotivostí a něžnou náklonností k žákům. Ti jsou pak učenlivější a lépe plní své povinnosti. Učitel k nim ovšem nesmí být příliš volný a důvěrný. K zamyšlení vede charakteristika vážného učitele: „*Varuje se nedbalého a neslušného držení těla, přílišné veselosti, vši lehkomyšlnosti, každého šprýmování a všeho, co hraničí s rozpustilostí. Poněvadž by jej však nesmírná vážnost učinila směšným a nesnesitelným, proto ji udržuje v správných mezích, které jí přísluší.*“⁹ Čeho by se učitel měl vyvarovat, je: prchlivost, prudkost, hrdé a výhružné pohledy, neomalenost, dětinskost, předstíraná laskavost a ironizování.

Mlčenlivost chápe sv. Jan jako „zdrženlivost mluvy“. Tím, že učitel uváženě užívá mlčení, třeští i své umění mluvit. Mlčenlivý učitel napomáhá pořádku a klidu ve třídě, zároveň udržuje klid a své zdraví. Mnohomluvnost učitele způsobuje dotěrnost žáků a nedostatek naslouchání.

⁸ Okolnostmi příchodu bratří do Čech se zabývá kap. 2 této práce.

⁹ AGATHON. Dvanáctero ctností dobrého učitele podle svatého Jana Křtitele z la Salle. Praha: Školští bratři, 1936, s. 9.

Pokora nás má chránit před pýchou, vysokým míněním o naší výtečnosti. Jak se tato ctnost projevuje? Vychází ze vztahu k Bohu. Učitel by si neměl nechat sloužit. Měl by se střežit posunků, vzezření a strojených způsobů, kterými by si vynucoval vážnost před lidmi. Pokorný učitel je bez ctižádostivosti. Znamená to, že si nevybírám třídu, kde by raději učil. Není roztrpčený vůči těm, kteří si ho méně váží. Pokora činí učitele zmužilým. To, co ho na dětech odpuzuje, jej nezastraší. Snáší jejich nepoddajnost, nezdvořilost, nevděčnost, vzpuru, urážky vůči jeho osobě, bez potřeby pomsty. Zároveň umí rázně zakročit proti vzdorovitosti, drzosti, nedbalosti a jiným závažným přestupkům. Učitel si je vědom své nedokonalosti, snáší ji bez zármutku, a tak se stává vzorem pro své žáky.

Opatrnost nás učí, čeho je třeba se varovat. Pomáhá učiteli volit prostředky, aby dobře vychovával. Sv. Jan odkazuje na větu z homilie sv. Jana Zlatoústého, který vzosně o učiteli pronesl: „...*dobry učitel převyšuje nekonečně dovedného malíře, dovedného sochaře a ostatní umělce.*“¹⁰ Proto by měl každý učitel mít vypěstovaný dobrý úsudek, který je plodem opatrnosti. Nejvíce se tato ctnost projevuje v přípravě na vyučování. Dobré rozvažování při přípravách zaručuje jasně uspořádané učivo, pomáhá žákům ke snadnějšímu porozumění látky, odstraňuje zmatek a nudu. Sv. Jan dokonce nabádá učitele, aby byli tak zdrženliví ve svých projevech, aby žáci nikdy nepoznali, co si o nich myslí a co s nimi plánují. „*Z ostražitosti netrestá opatrný učitel svých žáků bez svědka a není nikdy sám na kterémkoli místě s jedním žákem, aspoň není-li možno, aby byl od někoho viděn.*“¹¹ Provinění proti opatrnosti se projevuje zbrklostí, smělostí, nerozvážností, slepou důvěrou v lidskou pomoc, vysokým míněním o sobě samém a emociální vypjatostí.

Moudrost. Moudrý učitel se nejen modlí, ale také stále pracuje na samostudiu. Varuje před moudrostí světského rázu, kterou by snad lépe vystihlo slova rafinovanost.

Trpělivost učí překonávat všechny těžkosti života, zvláště ty, které jsou spojeny s výchovou mládeže. Sv. Jan nás nabádá, abychom si stěžovali pokud možno co nejméně. Ten, kdo si stěžuje, hřeší tím, že podněcuje věčně lačnou ješitnost. Nesprávné je stěžovat si osobám, které se snadno rozhněvají a rozohní ke špatnému mluvení o druhých. Vůči žákům bychom tuto ctnost měli hojně uplatňovat. Zvláště vůči těm, kteří jsou „nepatrného rozumu“. Jak se projevují chyby proti této ctnosti? Je to odmítání žáků urážlivým a hrubým způsobem, být neurvalý, „*nakládati s nimi násilně a náruživě, bít je rukou, holt, signálem.*“¹²

¹⁰ AGATHON. Dvanáctero ctností dobrého učitele podle svatého Jana Křtitele z la Salle. Praha: Školští bratři, 1936, s. 24.

¹¹ Tamtéž, s. 31.

¹² Tamtéž, s. 43.

Zdrženlivost vede učitele k rozvaze při mluvení, jednání, myšlení a vede ke skromnosti. Je blízce příbuzná trpělivosti, ale neprojevuje se pouze vnějšně, nýbrž převážně vnitřně. Zdrženlivý učitel se nenechá svést k prchlivosti, hněvu. Je chráněn od sklonu k důvěrného poměru s dětmi, ve smyslu tělesné blízkosti.

Tichost rozvíjí dle sv. Jana dobrotivost, laskavost a něžnost. Vzorem této ctnosti je sám Kristus. Tichost má tři roviny. Je to tichost mysli, která pomáhá životní události nazírat bez trpkosti a náruživosti. Tichost mravů spočívá v tom, že se řídíme dobrými zásadami a nesnažíme se napravovat druhé. Konečně tichost v jednání nás učí jednat poctivě. Tichost mírní výbuchy hněvu, dusí pomstychtivost a pomáhá zvládat protivensství a utrpení.

Sv. Jan upozorňuje začínající učitele, že přirozeností žáka je zkoumat a pozorovat učitelovou slabost. Autoritu učitele vidí jako jakousi duševní převahu, která u žáků vzbuzuje úctu a otevřenost. Sv. Jan zakazuje užívání tělesných trestů jako např. používání metly a hole.

Horlivost. Horlivý učitel učí své žáky dobrým příkladem, je důsledný ve výuce, ale i v trestání, které je umírněné. Horlivost ho činí laskavým a zároveň zmužilým.

Bdělost pomáhá pozorně a přesně plnit povinnosti. Udržuje v bdělosti svým jednáním i žáky. Není netečný k dění mimo školu. Bdělost učitele učí vyhýbat se nepozornosti, netečnosti, otupělosti, těžkopádnosti a loudavosti.

Zbožnost nabádá plnit naše povinnosti k Bohu. Učitelova zbožnost má být upřímná a hluboká. Svým jednáním má být vzorem a vábit tak žáky k touze po blízkosti Boží, po bezelstnosti a k ctnostnému životu.

Velkomyslnost je ctností, která učí altruistickému jednání. Sv. Jan považuje velkomyslnost za nejvznešenější ze všech citů a za zárodek všech ctností. Promlouvá obdivně a děkovně k bratrům, kteří si vybrali nelehké povolání a zasvětili své životy Bohu. Chválí velkomyslnost, která pomáhá věnovat se „*výtečnému, velmi namáhavému a v sobě odpornému úřadu, jenž nejen se lidem nejeví vznešený, nýbrž naopak opovržený a nízký.*“¹³

¹³ AGATHON. Dvanáctero ctností dobrého učitele podle svatého Jana Křtitele z la Salle. Praha: Školští bratři, 1936, s. 112

2 ŠKOLŠTÍ BRATŘI V ČECHÁCH

2.1 Příchod Školských bratří do Čech

Příchodu Školských bratří do Čech předcházelo roku 1894 vznik spolku „Přátel katolických škol bratrských“, který si za cíl kladl nejen přivést v té době nejúspěšnější učitelskou kongregaci, ale i založit mužský katolický ústav v Čechách a podpořit tak katolické vzdělávání. Později se spolek přejmenoval na „Svatováclavskou matici školskou“. Té se konečně podařilo roku 1898 přivést do Prahy první školské bratry z Rakouska, z Vídně. Bratrů přišlo do Prahy celkem sedmnáct. Stalo se tak 13. dubna roku 1898.

V roce 1908 se začalo na ministerstvu kultury a vyučování a na arcibiskupství jednat o založení katolického učitelského ústavu. První návrh byl ministrem Marchetem zamítnut. Po jeho odstoupení podali bratři opět žádost. Ta byla podpořena předchozím schválením arcibiskupa pražského Lva Skrbenského, biskupy Čech a Moravy, prošla zemskou školní radou a na mnohá doporučení vlivných kruhů (např. hraběte Coudenhovea) bylo uděleno povolení tehdejšímu správcem ministerstva rytířem Josefem Kaněrou dne 10. února 1909. Ministerstvem byly stanoveny jasné požadavky na splnění následujících podmínek: vybrání vhodné budovy, sestavení kvalifikovaného sboru a dostatek vhodných vyučovacích pomůcek.

Spolku se podařilo zakoupit v Praze-Bubenči vilu za 38 tisíc zlatých. K vile byla přistavena školní budova za 15 tisíc zlatých. V ní byl zřízen „Svatováclavský penzionát“ a chlapecká pětiletá obecná škola. První ročník učitelského ústavu byl slavnostně otevřen začátkem školního roku 1909. Na přijímací zkoušky se přihlásil velký počet uchazečů. Do prvního ročníku bylo přijato 37 interních a 4 externí studenti. Prvním ředitelem učitelského ústavu se stal bratr Dr. Felix Špaček. Vysokoškolské vzdělání získal ve Vídni, v Praze následně dokončil doktorát z filozofie.

Učební osnovy se shodovaly se státními učitelstvími ústavu. Vzdělání zde mohli získat i laičtí učitelé. Kromě řeholníků vyučovali v ústavu i kvalifikovaní civilní pedagogové. Roku 1913 dostal učitelství ústav po návštěvě zemské inspekce právo veřejnosti na tři roky.

Škola úspěšně fungovala do první světové války. Po atentátu na následníka trůnu Františka Ferdinanda d'Este (28. 6. 1914) a vypuknutí I. světové války byl zasažen i život ústavu. Celkem 47 kandidátů z druhého až čtvrtého ročníku muselo nastoupit vojenskou službu a odejít na frontu, ze které se mnozí již nevrátili. Během války v letech 1914–1915

se v ústavu konaly čtyři maturity. Poslední zkoušky dospělosti byly vykonány 9. a 13. 7. 1915. Celkem tak za historii ústavu odmaturoval 121 kandidát učitelství. Absolventi se uplatnili jako katoličtí pedagogové.

Při dokončování nákladné stavby učitelského ústavu se ocitla Svatováclavská matice ve finanční tísní. Zrodila se tak myšlenka prodat drahý pozemek s novostavbou ve vilové čtvrti Bubenče a zakoupit nový pozemek kdesi na periferii Prahy. Dohoda o prodeji přišla nečekaně při novoroční oslavě v arcibiskupském paláci. O koupi projevíli zájem bratři z řádu Tovaryšstva Ježíšova. A tak již v lednu roku 1914, těsně před vypuknutím I. světové války, byl ústav prodán za účelem zřízení arcibiskupského gymnázia v jeho prostorách.

Ústav se vystěhoval 1. srpna 1915 do zakoupené usedlosti ve Svatém Janu pod Skalou. Kronika obce uvádí: *„Roku 1914 byl zdejší zámek i s parkem prodán klášternímu řádu laickému „Školských bratří“ za 147 000 korun, kteří sem přeložili soukromý učitelský ústav katolický z Bubenče.“*¹⁴

2.2 Exkurs do historie kláštera ve Svatém Janu pod Skalou

Budova, v níž ústav od roku 1915 sídlil, má velmi pohnutou historii, a to jak v období před příchodem bratří, tak i po jejich (nuceném) odchodu. Nyní stručně popíšeme historii místa od jeho počátků až do současnosti.

První historicky doloženou písemnou zmínku o kapli nad jeskyní poustevníka Ivana lze nalézt v listině krále Přemysla Otakara I., kde při výkladu o vývoji majetkového vlastnictví benediktinského ostrovského kláštera uvádí dárce kaple sv. Jana Křtitele knížete Břetislava I., a to v roce 1037. Jiný pramen říká: *„Po smrti Ivanově kníže (Bořivoj) cirkvičku s obydlím pro dva kněze, kteří byli při těch ostatcích jeho služby Boží vykonávali, založiti a zbudovati rozkázal. Roku 1033 dne 1. února ku počtě sv. Ivana zavedl Břetislav vojvoda ještě za života svého otce Oldřicha některé řeholníky sv. Benedikta z benediktinského kláštera na Ostrově k tomuto kostelíku od Bořivoje vytesanému.“*¹⁵

V době husitských válek, konkrétně roku 1420, byl husity dobit a zničen mateřský klášter benediktinů na Ostrově. Ti z mnichů, kteří plenění přežili, se uchýlili do kláštera ve Svatém Janu ve Skalách. V 16. století byl významným donátorem kláštera šlechtic Oldřich Zajíc z Hasenburka († 1494), který financoval výstavbu nového kostela nad Ivanovou

¹⁴ Kronika obce Svatý Jan pod Skalou-Sedlec, s. 23

¹⁵ ŠEVČÍK, J. Svatý Jan pod Skalou, informační brožura o památkách a historii obce. Svatojánská nadace, 2002, s. 4.

poustevnou a vystavěl klášteru několik nových budov. Klášter také nechal obehnat ochrannou hradbou. Největší dobu rozkvětu přineslo pro svatojánský klášter 17. století za opata Matyáše Ferdinanda Sobka z Bilenterka (1652–1664), který získal prostředky pro velkorysou stavbu kostela a rozšíření kláštera. Památku na slavnostní položení základního kamene kostela za přítomnosti císaře Leopolda I. a jeho družiny (1657–1705) konané dne 16. srpna 1657 připomíná obraz Joachima Bachmana, který je nyní umístěn v hudebním sále Svatojánské koleje.

Posledním, v pořadí šestnáctým opatem kláštera byl Jan Nepomuk Felix z Ebenholzu (1772–1785), kterému byl dne 7. listopadu 1785 doručen zrušovací dekret. Naposledy bratři zasedli ke společné večeři 6. dubna 1786. Veškerý majetek byl předán c. k. administrátorovi Václavu Sušenskému a byl určen k veřejnému prodeji. Po zrušení kláštera zde zůstal pouze jediný řeholník, který roku 1790 sepsal podrobné paměti kláštera latinsky s názvem „Memoriam Subrupensis“.¹⁶ V posledních letech 18. století byla v klášteře krátký čas továrna na vydělávání kůží a tkalcovna na výrobu manšestru. V 19. století vlastnila budovu rodina Bergerů, budova se nazývala zámeček. Roku 1904 ji zakoupil František Maršner, který velkým nákladem proměnil zámek v lázeňskou budovu. Každý pokoj byl na svoji dobu komfortně vybaven, měl ústřední topení, vodovod a svítilo se v něm elektřinou. Pro lázeňské hosty byla k dispozici rozlehlá knihovna s 12 tisíci svazky. V letech 1910–12 zde působil jako vrchní lázeňský lékař otec bratří Čapků MUDr. Antonín Čapek. O proměně okolí vypovídají dobové fotografie. Park byl upraven v anglickém stylu, cesty vysypány pískem a uprostřed tryskala fontána. Lázně netrvaly ve Svatém Janu pod Skalou dlouho. Během deseti let se třikrát změnil majitel. Konečně roku 1914 budovu zakoupila Kongregace Bratří škol křesťanských. Katolický učitelský ústav zde fungoval až do roku 1942.¹⁷ V průběhu druhé světové války sloužil klášter jako chorobinec pro sociální ústavy hlavního města Prahy. Byli sem převezeni duševně nemocní lidé z Masarykových domů z Prahy-Krče. Muži bydleli v prvním poschodí. Pečovali o ně Školští bratři. V druhém patře byly umístěny ženy, o ty pečovaly sestry cyrilometodějky.¹⁸ V budově zůstali bratři: Ivan, Štěpán, Maurinus, Bedřich, Benedikt, Filip a Bohdan. Roku 1950 byli přemístěni do domova důchodců v Moravci, kde jsou někteří i pochováni.¹⁹

¹⁶ Kopie titulní strany v příloze 2.

¹⁷ Fotografie z tohoto období jsou v OBR. 1 a v OBR. 2.

¹⁸ Kongregace sester sv. Cyrila a Metoděje byla založena 8. 9. 1928 na Moravě. V počátku sestry pečovaly o mentálně postižené děti, věnovaly se misiím a rozvíjely ekumenismus. V současnosti působí na Velehradě, vlastní dvě školní budovy v Brně a profesně se angažují jako katechetky, v charitě a jako pastorační asistentky.

¹⁹ Po ukončení války roku 1945 obnovili Školští bratři pensionát v Praze-Bubenči a školu v Salmovské ulici. Roku 1949 byl celý majetek zestátněn, bratři našli dočasně útočiště na Strahově. Většinou vyučovali

Roku 1948 byl klášter zabaven komunisty. V letech 1949–51 zde byl tábor nucených prací pro živnostníky, sesazené vládní a diplomatické úředníky a jinak nepohodlné režimu. Od roku 1951, kdy byl pracovní tábor zrušen, došlo k rozdělení velkých místností příčkami, proměnily se na cely, do všech oken byly nainstalovány mříže a vznikla zde věznice, která fungovala až do roku 1955. Vzhled budovy zásadně proměnila výstavba vysoké zdi obehnané ostnatým drátem. Do Svatého Jana měly zapovězen vjezd autobusy s výletníky, bylo tu zakázáno fotografovat. Od podzimu roku 1955 zde byla otevřena škola ministerstva vnitra, která připravovala na své povolání nové příslušníky Sboru národní bezpečnosti. Škola fungovala více jak 30 let. Roku 1985 byl ze školy zřízen centrální archiv evidence obyvatel. V roce 1991 byl objekt navrácen bývalým majitelům – Kongregaci Školských bratří.

2. 9. 1995 zde Arcibiskupství pražské založilo Vyšší odbornou pedagogickou školu, která připravuje budoucí učitele a učitelky předškolní výchovy a vychovatele. Škola je do dnešních dnů stále činná a od jejího založení ji vede Mgr. Jana Fellnerová.

OBR. 1

OBR. 2

náboženství v pražských školách. V noci ze 13. na 14. dubna 1950 byla podniknuta komunistickým režimem razie na mužské kláštery. Školští bratři byli internováni v Broumově, později v Oseku u Duchcova. V roce 1951 byli někteří určeni k budování Klíčavské přehradě. Oficiálně nebyl nikdy řád zrušen, jen „rozptýlen“.

2.3 Řádový mužský ústav učitelský ve Svatém Janu pod Skalou

Vraťme se však zpět k osudům učitelského ústavu pro muže. Ve Svatém Janu pod Skalou započala výuka v září roku 1915. Absolventi se mohli ucházet o místo učitele v obecných školách. Kandidáti učitelství byli vychováváni v duchu římskokatolické církve a museli se podřídit tvrdé klášterní kázní.²⁰ Vyučování bylo prostoupeno povinnou účastí na mši a ranní, polední a večerní modlitbou.

V počátcích ústavu vyučovali předměty převážně členové řádu, nepatrná část světských učitelů do ústavu dojížděla. Ústav měl vždy cvičnou školu, zpočátku se k tomuto účelu využívala místní obecná škola ve Svatém Janu pod Skalou. Později bratři založili cvičnou školu přímo v budově.

Studenti byli vzděláváni v těchto povinných předmětech: pedagogika a elementární metodika, praktická cvičení, český a německý jazyk, zeměpis, dějepis a občanská nauka, matematika, přírodopis, fyzika a chemie, nauka o polním hospodářství, kreslení, všeobecná nauka o hudbě, zpěv, hra na housle, tělocvik a náboženství. K nepovinným předmětům patřily: ruční práce, praktická cvičení z přírodopisu, hra na klavír, těsnopis, psaní na stroji, výchova dětí slabomyslných, hluchých a slepých.²¹

Školní rok trval od 1. září do 30. června. Učební osnovy se shodovaly s osnovami státních učitelských ústavů. Používalo se i stejných učebnic.

Prvním ředitelem byl školský bratr Dominik Marie (Jan Kukla). Těšil se dobré pověsti. Za jeho působení 29. 2. 1916 získal ústav právo veřejnosti (státní souhlas) na pět let. První maturity se ve Svatém Janu pod Skalou konaly v červnu 1916. Odmaturovalo všech 27 kandidátů; z toho 10 s vyznamenáním. V letech 1916–1919 ukončilo studium již 120 kandidátů. Po roce 1919 nastaly v ústavu těžkosti. Souvisely s tehdejší protikatolickou politickou situací a s příchodem nových učitelských sil do školy. Tito noví světší učitelé byli nadšenými propagátory nového demokratického ducha. Mezi studenty vzbudili zejména husitský kult. Dodnes stojí vedle školy památka na revoltu studentstva proti vedení ústavu a prosazení jiného smýšlení v podobě Husova balvanu. Ten studenti vystavěli vlastním nákladem 6. 7. 1919. Šířily se poplašné zprávy, že ústav bude zrušen. Revolta vyvrcholila založením městského učitelského ústavu v Hořovicích. Vzbouřenci se domnívali, že valná část studentů odejde do Hořovic. Nestalo se tak, a většina kandidátů zůstala ve Svatém Janu pod Skalou.

²⁰ O tom podrobněji pojednává 4. kapitola této práce.

²¹ Vyučované předměty lze najít např. na dochovaných vysvědčeních absolventů. Ukázka vysvědčení je v příloze 3.

Nutno zmínit, že ústav v této těžké době vedl bratr Ivan,²² který získal během svého působení ve Svatém Janu pod Skalou snad nejhorší pověst ze všech pedagogů. Jeho chování se vyznačovalo přehnanou přísností a autoritářstvím. Ze vzpomínek studentů je možno získat představu o jeho chování:

„Strážcem pořádku a velkým postrachem kandidátů učitelství byl bratr Ivan Polívka. Jakmile zjistil, že nemá některý student vyleštěné boty, třeba o půlnoci jím zalomcoval a hartusil: „Chlapíku, nebudeš-li palírovati, sbalíš si kufírek a pojeděš domů!“ Ustrašený kandidát si šel okamžitě na studenou chodbu vycídit boty. — Na jméno bratra Ivana se skládaly i posměšné rébusy. Např. „H₂O + nudle“. Správnému luštiteli tohoto rébusu bylo slibováno, že mu bude za odměnu půl roku zdarma zasílán náboženský časopis Sv. Vojtěch.“²³

OBR. 3

„Bratr Ivan proslul jako postrach studentů. Otvíral totiž korespondenci a červenou tesařskou tužkou opravoval pravopisné chyby (vyučoval češtinu). Podle řádu ústavu měli vyučující právo na otvírání korespondence. Později, za jiného vedení, tato „vymoženost“ zmizela. Studenti za vlády bratra Ivana obcházeli tuto cenzuru tím, že odesílali a přijímali svou korespondenci přes trafikanta, který měl stánek poblíž husitského pomníčku. Listonoš si dělal z trafikanta legraci, že má tak bohatou milostnou korespondenci. Prý to bývalo denně i dvacet dopisů.“²⁴

²² Občanským jménem Štěpán Polívka; fotografie je na OBR. 3 (zdroj: archiv Svatojánské koleje).

²³ Jaroslav Hoskovec, maturant z roku 1919. Svědectví je získáno z archivu Svatojánské koleje; nahrávky rozhovorů s absolventy byly pořízeny při setkání absolventů školy v roce 1992.

²⁴ Bedřich Hulán, maturant z roku 1941. Svědectví je získáno z archivu Svatojánské koleje; nahrávky rozhovorů s absolventy byly pořízeny při setkání absolventů školy v roce 1992.

„Na začátku roku 1919 jsem se navrátil z války do svatojánského ústavu jako francouzský legionář, a to přímo z francouzské fronty od Verdunu. V učitelském ústavu byly tehdy značně neurovnané poměry. Byl jsem zvolen do studentského výboru, který měl udělat v ústavu pořádek. Byl jsem s deputací u ministra školství Habrmana²⁵, kterého jsme žádali, aby byl v ústavu udělán pořádek v demokratickém duchu. Zejména aby byl odstraněn pedagogicky neschopný tehdejší ředitel ústavu bratr Ivan. To se stalo. Do ústavu nastoupili civilní vyučující.“²⁶

O bratru Ivanovi však existují i příznivější svědectví. František Tichý (maturant z roku 1940) si vzpomněl na poslední setkání s bratrem Ivanem ve Svatém Janu pod Skalou, krátce po zrušení ústavu. Bratr Ivan si mu postěžoval, že ho mrzí, že byl tak přísný a že nadřžoval těm, kteří donášeli na druhé. Vyjádřil se, že by nyní držel raději s „lemlama“, mínil tím prý i pana Tichého, a na závěr setkání ho vyzval, ať si s ním zahraje mariáš. Není jisté, nakolik tato výpověď svědčí o kajícnosti bratra Ivana, ale zajímavý je fakt, že několik absolventů se čas od času scházelo u jeho hrobu.

Po bratru Ivanovi převzal vedení ústavu Mons. Matěj Lhotský a situace se výrazně zlepšila. Ústav rychle získal dobrou pověst a mnohonásobně větší počet zájemců, než mohl pojmout. O úspěších a vyučovacích metodách Školských bratří pojednávají následující kapitoly.

Dramatický zlom přinesl Mnichov 1938. Dne 15. 3. 1939 obsadilo německé fašistické vojsko naši vlast, vznikl Protektorát Čechy a Morava a následujících šest let se zařadilo do jednoho z nejtěžších období českých dějin. Politická situace se rychle odrazila i v dění v učitelském ústavu.

Před koncem školního roku 1938–1939 bylo ve věstníku Ministerstva školství oznámeno, ve kterých učitelských ústavech budou přijímáni studenti do prvních ročníků. Ústav ve Svatém Janu pod Skalou mezi nimi nebyl. Tehdejší provinciál školský bratr Arnošt (Rudolf Bis) jel na Ministerstvo školství hájit fungování ústavu. Bylo mu však řečeno, že výchova ve Svatém Janu pod Skalou se neshoduje s německou nacionálně socialistickou výchovou.

Školní rok 1939–1940 započal bez kandidátů prvního ročníku. V letech 1940–1941 působilo v ústavu 14 profesorů, z nichž bylo 8 řadových bratří. III. a IV. ročník měl 79 kandidátů, cvičná škola měla 33 žáků. Ve školním roce 1941–1942 zůstal v ústavu pouze IV. ročník. Existuje svědectví Václava Hanuše o vypjaté atmosféře roku 1941: *„Začátkem*

²⁵ Gustav Habrman (1864–1932) – český politik, senátor. V letech 1918–1925 byl ministrem školství.

²⁶ Jindřich Spáčil, maturant z roku 1919. Svědectví je získáno z archivu Svatojánské koleje; nahrávky rozhovorů s absolventy byly pořízeny při setkání absolventů školy v roce 1992.

řijna byli všichni ředitelé středních škol vyzváni, aby se sešli povinně v doprovodu dvou studentů z každé školy ve Smetanově síni Obecního domu v Praze k důležitému jednání. Ředitel ústavu, doktor Vladimír Macourek si za studentský doprovod vybral mě a Jaroslava Šťastného. Vstoupili jsme do ztemnělého sálu. Jen pódium bylo ostře osvětleno. Přesně v deset hodin zasedli ministři české protektorátní vlády v čele s předsedou Krejčím. Na konci stolu po obou stranách seděli v esesáckých uniformách vždy dva vysocí důstojníci, kteří měli na hlavách čepice s odporným smrtihlavem uprostřed. Všichni čtyři pozorovali každé hnutí ředitelů a studentů v sále. Pořad zahájil předseda vlády dr. Krejčí. Ve svém projevu informoval o událostech, ke kterým dochází na středních školách. Jednu z nich vyličil výstižně spisovatel Jan Drda v povídce Vyšší princip. Důrazně varoval účastníky, že v případě výskytu jakéhokoliv dalšího projevu budou všechny české střední školy uzavřeny. Po projevu Krejčího bylo shromáždění ukončeno. Netrvalo déle než 20 minut. Vyšli jsme ven jako spráskaní psi. Po celou dobu zpáteční cesty nám do řeči nebylo. Zloba Němců neznala mezí. Ředitel Macourek seznámil všechny studenty, po příjezdu do ústavu podle pokynů z Prahy, s varovným projevem Krejčího. Život kláštera se po několika dnech uklidnil a pokračoval normálně.²⁷

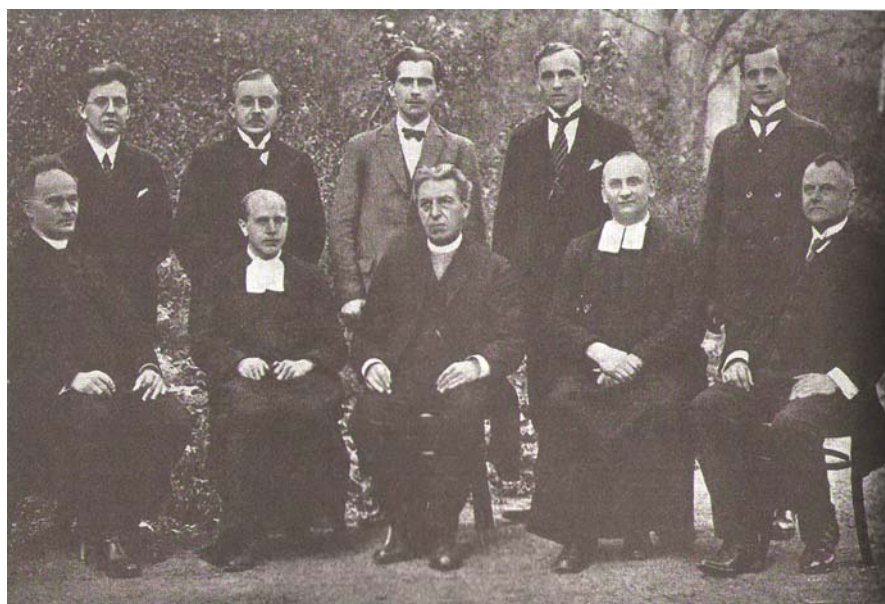
Tak byla činnost učitelského ústavu ve Svatém Janu pod Skalou ukončena maturitami 25.–29. května 1942. V době maturit, ve středu 27. 5. 1942, byl spáchán atentát na zastupujícího říšského protektora Reinharda Heydricha, šéfa Hlavního úřadu říšské bezpečnosti. Po vyhlazení obcí Lidice (10. 6. 1942) a Ležáky (24. 6. 1942) byla celá obec Svatý Jan pod Skalou dne 25. 6., na svátek poustevníka Ivana, po třetí hodině ranní obklopena kladenským gestapem a německými vojáky. Přijeli po silnici od Loděnice. S kolonou vozů přijely i tři prázdné autobusy určené pro místní obyvatele. Do okolí vesnice se rozešlo na tři sta vojáků, kteří obsadili okolní stráně, skály a cesty. Byla to prý táž popravčí četa, která před 14 dny vypálila Lidice. U každého domu stály dvou- až tříčlenné hlídky. Nikdo z občanů nesměl ven. Školští bratři a studenti byli hlídáni ve dvoře klášterní budovy. Konaly se domovní prohlídky. Občané byli shromážděni v parku školy, museli mít s sebou občanské legitimace. Všude kolem byli vojáci s kulomety a samopaly. Místní starosta František Vlasák musel přinést kartotéku občanů. Harald Wiesmann, hlavní velitel kladenského gestapa, okřikl starostu: „Přišli jsme sem na udání, že jsou zde schovány zbraně, a jestli se tu něco najde, tak se to veze i s tebou, ty stará kastro!“²⁸ Nastala kontrola dokladů. Farář Hájek byl nucen otevřít kostel i kapli na hřbitově. Vojáci

²⁷ Svědectví je získáno z archivu Svatojánské koleje; nahrávky rozhovorů s absolventy byly pořízeny při setkání absolventů školy v roce 1992.

²⁸ Tamtéž.

prohledali kostelní věž, půdu kostela, podzemní odvodňovací kanál, avšak nic nenašli. Následovala prohlídka celého učitelského ústavu, při které se taktéž nic nenašlo. Pouze v ústavní lednici našli 60 kg vepřového masa, dvě husy, asi pět kop vajec. Byly to zásoby obyvatel ze sousedního Hostíma. Vše nechali upéct v ústavní kuchyni a v restauraci Ivanka vydatnou přesnídávku zapili 2 hl piva a mnoha láhvemi vína a likérů. Vyděšené obyvatele Svatého Jana pod Skalou opustili kolem jedné hodiny po poledni. Dodnes se traduje, že tehdejší obyvatele zachránil v den svého svátku svatý Ivan.

Když roku 1942 ukončil Učitelský ústav ve Svatém Janu pod Skalou svoji činnost, měl za svých 27 let (1915–1942) existence 929 kandidátů učitelství. Nutno ještě připočíst 121 kandidátů učitelství z původního Učitelského ústavu v Praze-Bubenči (1909–1942). Získáme tak celkový počet 1050 učitelů, kterým se dostalo výtečného pedagogického působení a tvrdé formace Školských bratří.

OBR. 4

2.4 Ředitelé učitelského ústavu

Seznam ředitelů ústavu je pro větší přehlednost v tabulce:

Dr. Josef Špaček	1909–15	6 let
Jan Kukla (řeholním jménem br. Felix)	1915–18	3 roky
Šest ředitelů v krátkých obdobích	1918–23	5 let
Mons. ThC Matěj Lhotský	1923–32	9 let
Mons. František Kadeřábek	1932–39	7 let
PhDr. Vladimír Macourek	1939–42	3 roky

Zvláště během funkčního období Mons. Matěje Lhotského dosahovala škola vynikajících výsledků. Ústav měl renomé. K přijímacím zkouškám se hlásilo přes 200 zájemců a přijato bylo 40.

Pedagogický sbor ze třicátých let je na OBR. 4; uprostřed sedí ředitel František Kadeřábek.

3 KURIKULUM ŠKOLSKÝCH BRATRŮ

Jaké bylo kurikulum Školských bratrů? Čím dosahovali absolventi Učitelského ústavu ve Svatém Janu pod Skalou takových úspěchů na poli pedagogiky?

Svatojánské listy a výpovědi absolventů dosvědčují, že škola využívala mnoho aktivizujících a na svoji dobu převratně pokrokových metod. Vyučování bylo obohaceno pravidelnými exkurzemi do zajímavých škol, praktickými výstupy ve vlastní cvičné škole, návštěvami výstav, divadel, koncertů. Sama škola byla mnohdy chválena v tisku, jak bude uvedeno níže, za nejedno úspěšné hudební vystoupení.

Absolventi Učitelského ústavu ve Svatém Janu pod Skalou se těšili výborné pověsti. Oproti jiným ústavům měli za sebou dva roky praxe v cvičné škole, čehož si zaměstnavatel náležitě cenil. Sami učitelé ústavu jim říkali, že známky získané ve Svatém Janu jsou o dva stupně přísněji vyhodnoceny než na školách státních.

3.1 Přijímací řízení

Učitelský ústav ve Svatém Janu pod Skalou se těšil dobré pověsti²⁹. Dosvědčoval to velký zájem o absolventy a obtížnost přijímacího výběrového řízení.

Přijímací zkoušky se skládaly z českého jazyka (diktát, slohová práce), matematiky a zpěvu. Hlásilo se mnohem více studentů, než mohlo být přijato. Při nástupu do školy bylo požadováno doporučení z farního úřadu či jiné důvěryhodné církevní osoby. Podle svědectví byl každý kandidát (student ústavu) někým doporučen. Platilo, že jeden kněz mohl doporučit právě jednoho studenta. Dříve než získal student oficiální oznámení o přijetí, měl možnost si důkladně prostudovat vytištěný ústavní režim a kázeňský řád. Svým podpisem se zavázal k dodržování stanovených pravidel. Kázeň a dodržování přísného řádu byly součástí nelehké formační přípravy budoucích učitelů.

Do ústavu byli přijímáni studenti, kteří absolvovali čtyři třídy měšťanské školy nebo gymnázia (tzn. ve věku 15–19 let). Celkem se ve škole nacházelo 160 studentů (4 ročníky po 40 studentech). V budově ústavu byla také cvičná škola (2 třídy po 15 dětech).

Mezi studenty se vyskytovali i Školští bratři a tzv. pačáci – šlo o studenty s maturitou na střední škole, kteří se rozhodli stát učiteli. Studovali v ústavu jeden rok, navštěvovali všechny třídy, ale skládali zkoušky pouze z vybraných předmětů (českého

²⁹ Zpracováno dle osobního svědectví absolventa Učitelského ústavu Jana Mazance, nar. 27. 1. 1918. Interview proběhlo dne 1. 7. 2009.

jazyka, pedagogiky, hudební výchovy, zpěvu a houslí). Záhadné označení „pačáci“ má prosté vysvětlení. První student, který v ústavu získal nadstavbové pedagogické vzdělání a maturoval roku 1926, byl Bohumil Pačák. Po něm se tedy toto neobvyklé označení dědilo.

3.2 Organizace praxe ve vlastní cvičné škole

Velkou výhodou byla možnost si nabyté vědomosti prakticky vyzkoušet ve vlastní cvičné škole. Ta byla zřízena ve školním roce 1921/22. Ústav odmítal závislost na místní svatojánské, protikatolicky vedené škole, a proto si založil vlastní cvičnou školu přímo v budově. Z Prahy, z válečného sirotčince Johannea³⁰, dovezli bratři celkem třicet sirotků a byly vytvořeny dvě cvičné třídy. V každé bylo všech pět ročníků bývalé obecné školy. Učilo se v jednotlivých odděleních. První třída měla děti 1. a 3. postupného ročníku a druhá třída tři oddělení zbývajících ročníků.

Do školy chodili kandidáti na náslechy a konaly se zde tzv. pokusy. Do vyučování byla tato praktická cvičení zařazena v obou pololetích ve čtvrtém ročníku studia. Vedle známky z pedagogiky a metodiky byla na vysvědčení uváděna známka za praktická cvičení.³¹ Třída studentů byla rozdělena na dvě skupiny. Jedna šla na praxi do první třídy a zbývajcí do třídy druhé. Při náslechu učili za přihlížení všech studentů třídní učitelé cvičné školy. Kandidáti se pouze dívali a zapisovali si průběh hodiny. Poté následoval rozbor hodiny. Hodnotila se struktura vyučování, metodické pokyny, stanovení a plnění daných cílů – vyučovací i výchovný cíl, reakce žáků a případné otázky, které kandidáti vyučujícímu předkládali. Z náslechu byl proveden zápis do tzv. velkého sešitu náslechů, který se pravidelně předkládal ke kontrole vyučujícímu.

Vlastní výstupy, tzv. pokusy, byly již plně v režii studentů. Vybraný student dostal tematický celek. Na přípravu měl týden. Konečnou verzi předložil cvičnému učiteli ke kontrole. Poté, co danou látku odučil (kolegové byli jeho výstupu přítomni), následoval rozbor vyučovací hodiny. Student provedl autoevaluaci, připomínky přidali i jeho spolužáci a celý rozbor výstupu uzavřel praktický učitel komentářem o přednostech a nedostatcích hodiny. Výkon byl uzavřen známkou. Takových praktických výstupů měl každý student za školní pololetí několik. Z průměru ohodnocených výstupů získal student známku na vysvědčení.

³⁰ Johanneum – původně domov pro učně z chudých katolických rodin založený r. 1888 knížetem Arnoštem Sylva-Taroucou. Od r. 1912 spravovaný Školskými bratry a přetvořený na sirotčinec pro děti po padlých vojácích. Po I. světové válce zde bratři opět zřídili učňovský domov. Lokalita: Salmovská ulice 8, Praha 2.

³¹ Dokladem jsou vysvědčení absolventů; ukázka je příloze v 3.

OBR. 5

Přípravy na vyučovací pokus si zapisovali studenti do druhých velkých sešitů, které byly označeny jako sešity praxe. Byl v nich uveden nejen průběh hodiny, ale také otázky kladené v hodině, odkazy na učebnice a literaturu, poznámky, obraz tabule a seznam pomůcek. Deník praxe byl pravidelně prohlížen a hodnocen cvičným učitelem.

Žáky ve cvičné škole tvořili chlapci ze všech koutů republiky.³² Patřil mezi ně např. i Jiří Suchý.

3.3 Exkurze

Exkurze se v učitelském ústavu konaly vždy v zimním období a to převážně pro kandidáty IV. ročníku. Vzorové školy byly pečlivě vybírány profesory. Jejich význam byl jednoznačný. „*Co by chovanec musel získati čtením různých knih za dlouhou dobu, to vidí názorně u praktického učitele za několik hodin, zapamatuje si to a potom praktikuje ve skutečném životě.*“³³

V roce 1936 vykonali studenti exkurzi do Lysolají nedaleko Prahy. Lysolajská škola byla v té době díky tomu, že byla novostavbou, vzorem jak po stránce hygienické, tak i svým způsobem vyučování. Školou provázeli studenty sám ředitel Kupka a předvedl jim elementární třídu, kde předvedla ukázkovou hodinu učitelka Kupková. Vyučovala novou globální metodou a sjednoceným vyučováním. Dále viděli výuku mluvnice a pravopisu (v obecné škole); výuku počtů, vlastivědy (zeměpisu a fyziky) a rýsování (ve škole měšťanské).

³² Fotografie jedné třídy cvičné školy je v OBR. 5 (zdroj: archiv Svatojánské koleje).

³³ Svatojánské listy, roč. III, č. 3, 1936, s. 65–66.

V záznamu praxe studenti kvitují s obdivem praktické uplatnění zásad pracovní školy v zeměpise a ve fyzice. Autor článku si všímá vřelého vztahu učitelů k sociálně slabým dětem a harmonického souladu pedagogického sboru.³⁴

Téhož dne stihli studenti se svými pedagogy navštívit Československou akciovou tiskárnu na Karlově náměstí v Praze, kde byly tištěny Svatojánské listy.

Exkurze se konaly běžně tři až čtyři. Druhá v pořadí se konala v Horních Mokropsech. Mocný dojem vyvolala již cesta, kdy byli svatojánští kandidáti společně se svými profesory nuceni zdolat nejednu překážku (dramatický přejezd řeky, náledí, bloudění...). S hodinovým zpožděním se šťastně dostali do školy, kde zhlédli ukázkovou hodinu v malotřídce. Prvoučnou mluvnici a pravopis předvedla sl. Ornsteinová, ukázky z počtů a vlastivědy kolega Zikmundovský. Odpoledne čekalo studenty představení Figarova svatba v Divadle na Vinohradech.

3.4 Předměty fyzika a chemie

Dle výpovědí studentů byla škola na svou dobu velice dobře vybavena pomůckami pro pokusy v oblasti přírodních věd. Nechyběla ani kvalitně vybavená knihovna. Profesor Kůst ve svém článku pro Svatojánské listy uvádí: „*Fyzika bez pokusů stává se pro žáky předmětem velmi těžkým. Ovšem naopak hodina přeplněná pokusy stává se cirkusovým představením. Nejlepší je tedy cesta střední: teorie a pokus mají se střídati a doplňovati. K řádnému vyučování fysice je třeba jistého minima prostředků experimentálních a pak hlavně zvláštní posluchárny, mírně amfiteatrální a s experimentálním stolem.*“³⁵ Z výpovědi profesora Kůsta je patrné, že dobře rozuměl smyslu aktivizujících metod ve vyučování.

Učitelství ústav nabízel řadu praktických cvičení. Kandidáti III. ročníku procvičovali pokusy chemické v I. pololetí a v pololetí II. se věnovali pokusům z fyziky. Škola byla na svoji dobu nadstandardně vybavena přístroji i chemikáliemi.³⁶

3.5 Mezipředmětové vazby ve vyučování

Mezipředmětové vazby popisuje ve svém článku ve Svatojánských listech praktický učitel Karel Hroch.³⁷ Zachycuje průběh hodiny, resp. přípravu na vyučování, s detailní analýzou mezipředmětových vazeb a stanovování cílů.

³⁴ Tamtéž, s. 66.

³⁵ Svatojánské listy, roč. III., č. 2, 1937, s. 45.

³⁶ Viz příloha 6.

Příprava je věnována hudební výchově; do hudební výchovy jsou netradičně integrována témata občanské nauky. Každá výuka zpěvu by měla, dle tvrzení autora, začínat motivovanou půlhodinou dechových cvičení. Žáci se lépe učí, jsou-li naladěni k tématu a vidí-li smysl dechového cvičení. Proto je například před zpěvem možno začít s výukou občanské nauky. Je třeba vytvořit takovou situaci, ze které vyplyne potřeba nácvičku písně. Autor uvádí jako příklad rozhovor o rodičích. Nabízí tato témata k řízenému hovoru:

- a) o těžkém vychování (nemoci, starosti, dětské nezpůsoby...),
- b) o odměně za vychování (v dětské věku, v dospělosti),
- c) o odchodu na vojnu.

Jak samotný nácvik písně probíhá? Text nejprve vzorně přednese učitel, poté její žáci společně napodobují, následuje opakování jednotlivci. Tímto způsobem získají dechová, rytmická a melodická cvičení význam. Nestanou se pouze bezobsažným cvičením pro cvičení.

Karel Hroch dále upomíná kolegy na blízké příbuzenství předmětů jako je zmiňovaná hudební výchova a občanská výchova, dále tělesná a pracovní výchova. Manuální výchovu, do které je možno zařadit kreslení, psaní a ruční práce, označuje jako blízkou příbuznou výše zmiňovaných předmětů. Společenství těchto předmětů by mělo být vyjádřeno jak v osnovách, tak i v rozvrhu hodin, tvrdí Hroch v závěru článku.

3.6 Moderní výukové metody ve cvičné škole

Jedním z nejlepších strategických tahů Školských bratrů bylo zřízení vlastní cvičné školy přímo v budově ústavu. O průběhu výuky ve cvičné škole se podrobně zmiňuje kapitola 3.2. Kandidáti učitelství zde získávali praktické dovednosti pro budoucí povolání a mnozí tuto zkušenost potvrzovali svými svědectvími při svatojánských setkáních absolventů. Při přijímání absolventů na místa výpomocných učitelů (nejčastěji na pozici katechety) se těšili svatojánští pedagogové velkému zájmu zaměstnavatelů. Být absolventem Učitelského ústavu ve Svatém Janu pod Skalou znamenalo mít výborné doporučení. Podíl na tomto renomé měla právě cvičná škola, která zaručovala kvalitní praxi. Následné zkoušky způsobilosti získávali svatojánští absolventi vždy s vyznamenáním. Potvrzovalo se tak tvrzení Školských bratrů, že známka získaná ve Svatém Janu odpovídá o dva stupně lepší známce na jiném pedagogickém institutu.

³⁷ Svatojánské listy, roč. II, č. 4, 1936–1937, s. 78.

Poznamenejme, že po absolutoriu bylo třeba odučit 20 měsíců právě v pozici výpomocného učitele; definitivním učitelem bylo možno se stát na doporučení inspektora a po zkoušce způsobilosti před okresní školskou radou; výkon byl hodnocen stupni 1–5, pouze hodnocení 1 a 2 opravňovalo k postupu a získání „definitiva“.

Pedagogové z cvičné školy byli vyhlášeni praktici. V článku³⁸ J. A. Šípa se můžeme přesvědčit o upřímném zájmu o praktické vzdělávání žáků, o používání moderních vyučovacích metod, které jsou aplikovatelné i v dnešní škole:

„Důležité jest zvědět, jak dalece žáci ovládnou probrané vlastivědné učivo. Dosavadní praxe klasifikovala probrané učivo po zkoušce stupnicí známek od 1 do 5. Chceme-li však dosáhnouti přesnějšího hodnocení žákových vědomostí, zkoušíme je testem. Testová zkouška koná se průměrně každý měsíc vedle mnoha jiných, které se dávají jen jako opakování z minulé hodiny. Z probraného učiva dostanou žáci 20 otázek, které vypracují v určeném čase. Za každou správně řešenou otázku obdrží žák 5 %, za každou nezodpovězenou nebo nesprávně řešenou 5 % ztrácí. Nejlépe práci vykoná ten, kdo dosáhne 100 %. Připojený přehled nejlépe ukazuje, jak žáci pracovali za poslední dva měsíce:

	Leden (%)	Únor (%)
Čepera Jan	nepř.	70
Holub Miloslav	100	100
Hormandl Jiří	95	90
Hynek Leo	100	100
Kožňárek Karel	60	80
Krátký Stanislav	95	90
Novák Miroslav	75	70
Papoušek Václav	100	100
Procházka František	100	100
Příbyl Miloslav	90	95
Řehoř František	90	70
Šlegr Rudolf	95	95
Šrotýř Miloslav	100	100
Štěch Jan	100	90

³⁸ Svatojánské listy, roč. III., 1937–1938, číslo 4, s. 93.

3.7 Učitelství ústav a veřejné dění

Ačkoli by se na první pohled mohlo jevit studium v učitelství ústavu jako uzavřené okolnímu světu, nebylo by to pravdivé mínění. Existuje mnoho důkazů o tom, že život ústavu byl obohacen a prostoupen mnoha událostmi, jež formovaly kandidáty správným způsobem na přípravu povolání, které vyžaduje široký záběr zájmů a sociálně osobnostních dovedností.

Pod titulem „Katolický učitelství ústav – vzor hudební výchovy“ byla roku 1936 uveřejněna v Lidových listech recenze na vystoupení mužského sboru svatojánských kandidátů. Kandidáti účinkovali při manifestaci pro katolický tisk ve velkém sále Národního domu na Vinohradech. Kulturní referent Lidových listů o vystoupení napsal: „Lze opravdu blahopřáti učitelství ústavu ve Sv. Janě pod skalou, že jeho hudební výchovu tak vzorně pěstuje a vede vynikající a všestranný umělec mistrovských kvalit p. prof. Růt!“³⁹ Autor článku dále dobře hodnotil výběr programu. Zvláště se mu líbilo provedení vojenských písní, které podle jeho názoru vhodně zapadaly do rámce tehdejší branné výchovy.

Dne 23. ledna 1938 byla v hudebně učitelství ústavu uspořádána výstava pedagogické literatury a zároveň literatury pro mládež. Záměrem bylo seznámit studenty s předními díly světové literatury a se životy vybraných autorů. Každý pedagog by měl znát nejlepší díla dětské literatury, neboť se mu mnohokrát za život stane (jak uvádějí Svatojánské listy),⁴⁰ že se ho rodiče dotazují, jakou kvalitní knihu mají svým dětem koupit. Zároveň učitel bývá často ustanoven správcem žákovské nebo obecní knihovny.

Výstava byla proložena zajímavými přednáškami. Např. profesor arcibiskupského gymnázia v Praze J. Hrubý přednášel o islandském spisovateli pro mládež J. Stevessonovi. Výstavy se zúčastnilo zároveň nakladatelství Vyšehrad, Československá grafická Unie, Státní nakladatelství a Ústřední nakladatelství učitelství jednoty.

3.8 Výukové metody absolventů ústavu

Ve svatojánském archivu se nachází soubor fotografií zasláný ředitelce Svatojánské koleje absolventem Václavem Zemanem, který nabytých vyučovacích metod ve cvičné škole hojně využíval ve své pedagogické praxi.

³⁹ Citováno dle: Svatojánské listy, III. roč., č. 3, 1936, s. 66.

⁴⁰ Tamtéž, s. 67.

O jedné z metod napsal oslavné svědectví, neboť prý díky ní zachránil fungování celé školy v době druhé světové války: Václav Zeman, krátce po absolvování školy v roce 1942, pracoval jako výpomocná síla (pro suplování) v obecné škole v Benešově. Učil zde zdarma. Ředitelem školy byl vybrán pro ukázkovou německou hodinu matematiky před obávaným zemským inspektorem Wernerem (v dopise tvrdí, že se žádná jím navštívená škola neobešla bez nemilých následků). Václavu Zemanovi byla svěřena třetí třída s 63 žáky. Pět slabých žáků bylo vyměněno za menší chytré čtvrtáky.

V. Zeman si připravil osvědčenou metodu „telefonek“ převzatou od bývalého cvičného učitele Pernického z Učitelského ústavu ve Svatém Janu pod Skalou. Aktivita spočívá v rozdání kartiček všem žákům ve třídě. Každá karta obsahuje dvě čísla v kroužku (jedno nahoře, druhé dole) a početní příklad (uprostřed). Jednotlivá čísla se mezi sebou vyvolávají. Např. č. 8 vyvolá č. 15 (obě čísla jsou uvedena na kartičce) a přečte mu svůj početní úkol. Č. 15 jej vypočte a poté volá jiné číslo, např. 4, které je uvedené v dolní části jeho karty. Každý volaný se postaví. Rychlým vyvoláváním a počítáním se stalo, že říšský inspektor neměl příležitost vyzkoušet žáka ze znalosti němčiny ve chvíli, kdy se žák postavil, protože za malý okamžik již stál jiný žák v jiné části třídy. Po krátkém pozorování tohoto hemžení ve třídě inspektor mávl rukou a odešel. Nato při inspekční konferenci prohlásil, že s chodem školy byl celkem spokojen a nejvíce se mu líbila hodina počtů, kde žáci prokázali, jak perfektně umí německy. V. Zeman píše:

„Řídící Skála měl radost, že Werner odjíždí spokojen a chtěl vědět, jak mne ta pitominka napadla. Z mladistvé ješitnosti jsem zatajil, že to vlastně byl nápad mého učitele Pernického, a jen jsem pokrčil rameny. Pak už jsem neměl příležitost cvič. uč. Pernickému poděkovat za to, že užitím jeho nápadu byl možná někdo z benešovské školy ušetřen koncentráku.“⁴¹

Václav Zeman užíval během své pedagogické praxe i mnoho jiných aktivizujících metod, které získal při studiu učitelského ústavu. Uvedeme jen některé; výklad doprovázejí dobové fotografie:

Elektrické počítadlo (vynález pana učitele Pernického), které bylo na zdi jako hodiny, ale jen s jednou řadou číslic. Na fotografii (OBR. 7) je zachycena svítící žlutá dvojka a červená trojka. Sloužilo k procvičení početních spojů a násobilky.

Tvary slonů, ryb, jablka, lístků na vlak, panáčků, srdcí, motýlů, zajíců, hrušek, květin (OBR. 8). Nazvány jako „osvěžovací i procvičovací legrácky“ pro elementární počty.

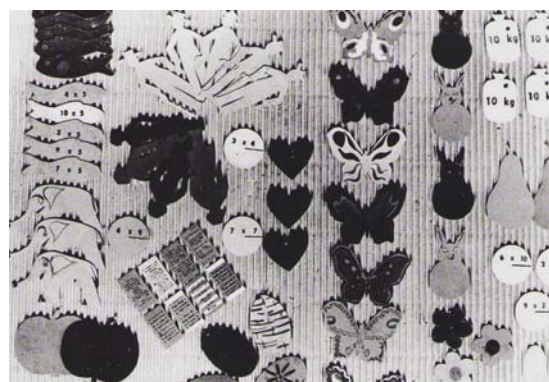
⁴¹ Osobní dopis (1998) Václava Zemana ředitelce Svatojánské koleje Janě Fellnerové; autorce poskytnut adresátkou.

Přesná napodobenina pomůcky učitele Pernického. Václav Zeman ji používal po celou dobu učitelské praxe.

Počítání s ceníkem. Ceníky (OBR. 9) vyrobené z vystříhaných obrázků a dotištěné ruční tiskárnou. Velký plakát, na kterém děti sčítaly a ukazovaly jednotlivé předměty dlouhým ukazovátkem. Jednalo se o ceny potravin, obědů, toaletních potřeb, hraček, sportovních potřeb, školních potřeb apod. Pomůcka se používala i jako samostatná práce pro I. ročník s testem na lístcích (v II. pololetí). Otázky: „Kolik zaplatíš za bouchačku + bubínek?“, „Za trumpetu + krabičky?“ Deset příkladů pro samostatnou práci na deset minut. Totéž se konalo ve II. oddělení ve složitějších příkladech.

OBR. 7

OBR. 8

Střelnice (OBR. 10) na procvičení početních spojů. Václav Zeman ji popisuje:

Mírím na medvěda „bum“ $2 + 1 = 3$. Pomůcka pro oživení nezáživných počtů v I. ročníku. Upevnění učiva zábavnou formou. Pomůcka vyrobena při ručních pracích v dílničce žáky 4. ročníku. Příklady na sklápěcím zařízení. Na destičkách jsou umístěny obrázky zvířat. Ten dítě tyčí imitující flintu srazí a objeví se početní příklad. Při příštím střelení byly zařízením příklady vyměněny, takže za stejným obrázkem se objevil jiný příklad.

OBR. 9

OBR. 10

Multikulturní výchova – na fotografii (OBR. 11) je několik rozzářených rómských dětí. Ve třídě s kapacitou 32 dětí jich bylo 11.

Táboření o sobotách a nedělích v květnu a červnu (OBR. 12). K večernímu táboráku přicházeli i rodiče. Často se debatovalo až do rána.

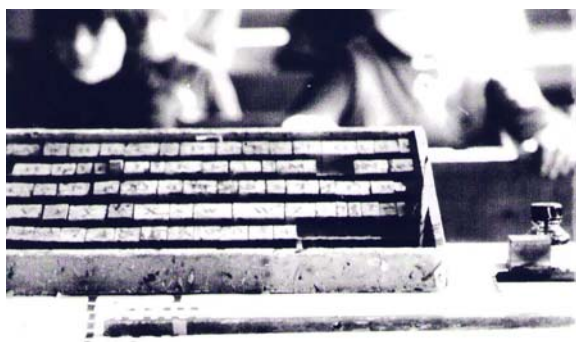
OBR. 11

OBR. 12

Na žádost učitele Václava Zemana vyrobila firma Holeček nový typ tiskárny (pro něj – za nápad zcela zdarma), jinak prodávána za 500,- Kč. Tisklo se barvou na razítka. **Tiskárna** (OBR. 13) se používala při samostatné práci žáků, kdy jednotlivá slova s vynechávanými písmeny, resp. skupinami písmen (i – y; ě – je) se zasouvala do žebříčku s drážkami.

Fotografie (OBR. 14) z roku 1960 zachycuje pana učitele s dětmi II. oddělení. I. oddělení pracuje samostatně v lavicích nebo u stolků.

OBR. 13

OBR. 14

4 ŽIVOT KANDIDÁTŮ UČITELSTVÍ

Podarilo-li se zájemci o studium získat kvalitní doporučení a projít náročným přijímacím řízením, byl povinen důkladně prostudovat školní řád a přijmout nastolená pravidla. Ta se mohla drobně měnit dle nároků vedení ústavu, ale víceméně zůstávala v zavedené formě stejná. V ústavu vládla přísná kázeň, které se kandidát musel podřídit. Dle svědectví absolventů bylo jen několik studentů, kteří pravidla nehodlali akceptovat a z ústavu odešli. Je lehké si představit, že studenti byli vystaveni i společenskému tlaku, a to závazkům a očekávání rodiny. Studia v soukromém ústavu byla nákladná a mnohdy byla dopřána pouze jednomu z potomků. Jak by proto tento „vyvolený“ mohl zklamat očekávání rodičů, naděje, které vkládali do jeho života, do života lepšího než byl dopřán jim?

Chtít stát se učitelem obecné školy a získat vzdělání v prestižním ústavu ve Svatém Janu pod Skalou znamenalo vzdát se na čtyři roky nároků na soukromý život, přijmout klášterní řád, klauzuru a vydat se na tvrdou cestu náročného studia.

4.1 Harmonogram dne

Program každého dne byl přesně časově rozvržen:

5.30	budíček (zvonilo se na zvonec)
6.00	společná modlitba a kontrola přítomných
6.45 – 7.15	mše
8.00 – 12.00	vyučování
12.00 – 14.00	oběd, následovala společná procházka nebo volný pohyb po budově (vyjma ložnic)
14.00 – 16.00	vyučování
16.00 – 17.00	svačina, volno
17.00 – 18.45	povinné studium ve třídě
18.45 – 19.30	volno
19.30 – 20.30	studium, společná modlitba v hudebním sále; 3. a 4. ročník si mohl připravit postele a ještě studovat do 21.30 ve třídě

V neděli se vstávalo o hodinu později (v 6.30), po snídani byla mše, následovalo studium do dvanácti hodin. Po obědě byla společná ročníková vycházka s dozorem. Povětšinou v okolí Svatého Jana. Odpoledne od pěti hodin opět studium ve stejném režimu jako ve všední dny.

Studenti chodili oblečení v obleku, kravatě a s nataženými rukávnický. Každý musel mít obleky dva.

Kandidáti učitelského ústavu byli z celé republiky. Běžně se stávalo, že se domů dostali pouze o Vánocích, Velikonocích a na velké prázdniny. Pololetní prázdniny trvaly pouze dva dny. Ti ze vzdálenějších konců země jezdili domů pouze dvakrát za rok. Samostatné vycházky mimo ústav nebyly možné. Kandidáti směli pouze do zahrady, která byla součástí areálu školy, a to na doslech zvonce. Zazvonil-li, museli se všichni urychleně odebrat zpět do budovy; tam následovalo počítání přítomných. S ústavem sousedila restaurace Ivanka. Kandidáti však nesměli nejen do restaurace, ale měli zapovězený přístup i do místních svatojánských obchodů. Tak se stávalo, že byli zcela odříznuti od dění ve vesnici. Potřeboval-li některý z kandidátů navštívit lékaře v Berouně, musel si vyžádat dovolenku od pana ředitele. Po příchodu byly zkontrolovány jeho osobní věci.

Do budovy školy neměli přístup cizí lidé. Ve chvílích volna měli kandidáti možnost hrát kulečnick v bývalém refektáři, číst časopisy a navštěvovat některou ze školních volnočasových aktivit. K dennímu tisku přístup neměli.

Práva kandidátů se dělila podle ročníku. První a druhé ročníky neměly dovoleno téměř nic. Studenti třetího a čtvrtého ročníku si mohli dopřávat pivo k narozeninám a mohli kouřit.

4.2 Ubytování

Kandidáti učitelství byli ubytováni ve druhém patře učitelského ústavu. Do ložnic se během dne nesmělo chodit, byly dokonce zamčeny. Ve 20.30 chodili spát kandidáti z 1. a 2. ročníku, ve 21.30 kandidáti z 3. a 4. ročníku. Největší ložnice byla nad kostelem (v dnešní kapli). Spalo zde celkem 60 studentů. Ložnice se dělila na tzv. palubu (zde spaly vyšší ročníky) a podpalubí (určené pro nižší ročníky). Osobní věci a oblečení měli studenti uloženy v úzkých skříňkách podél chodby ve druhém patře.

Ložnice byly každý den po budíčku kontrolovány. Pověřený pedagog zjišťoval stav přítomných kandidátů. Kdo se cítil nemocen, měl za úkol se ohlásit a byl přestěhován na marodku (dnešní sušárna). Tam o něj pečovali bratři. Došlo-li ke kázeňskému přestupku, byl přesunut do jiné ložnice. Tato „internace“ trvala půl roku. Nejobávanější byla ložnice

č. 13, která sousedila s pokojem bratra Ivana (Štěpán Polívka), který byl vyhlášen svojí přísností. Vybízela také studenty k „informování o činnosti druhých“. Např. když kandidát Kamínek v ložnici tajně poslouchal rádio, tzv. krystalku, byl kandidát Mazanec napomenut, že o tomto přestupku bratra Ivana neinformoval.⁴²

Část učitelského sboru bydlela také v ústavu. Ředitel a několik profesorů bylo ubytováno v tzv. Mlejniku (dnešní č. p. 16). V tomto malebném domě na konci vesnice se nacházela i elektrárna školy (poháněná vodou z místního potoka Kačáku). Elektrárna vyráběla elektřinu velice přerývavě. Učebny proto byly vybaveny plynovými lampami. Elektřina fungovala do půl deváté, proto nezřídka kandidáti studovali při svitu svíček.⁴³

Samostudium probíhalo ve třídách pod dozorem pedagoga, Školského bratra nebo studenta vyššího ročníku. Ten, kdo měl tzv. akustickou paměť a potřeboval si látku předříkávat, šel na chodbu. Na lavici však musel nechat lístek s udáním místa, kde se bude vyskytovat.

Ve škole tekla pouze studená voda. Každé patro mělo svoji umývárnu. Horní umývárna (dnešní knihovna) sousedící s ložnicemi skýtala obyčejná dlouhá umyvadla ve tvaru „žlabu“. Jedné zimy, když zamrzla voda, vzpomíná Jan Mazanec, se podařilo kandidátům vyhnout mytí venku. Koupili si limonády, do zbylých lahví načepovali vodu a tu pak celý týden uchovávali v peřinách, aby tak ráno učinili hygieně zadost. Teplou vodou se bylo možno umýt pouze v sobotu odpoledne; převážně se tak dařilo těm, kteří přišli dříve. Voda se ohřívala v kotli na uhlí a nádrž měla omezenou kapacitu.⁴⁴

Toalety byly ve škole na dvou místech, a to pouze suché.

4.3 Náklady na studium

Studium v učitelském ústavu bylo na tehdejší poměry prestižní záležitostí. Např. rodina Jana Mazance vynaložila na čtyřleté studium svého syna v letech 1933–1937 celkem 24 tisíc korun. Pro představu: metrický cent brambor stál v té době 8 korun a metrický cent obilí 40 korun. Za cenu studia by bylo možné zakoupit na vesnici stavební parcelu a nechat si postavit dům. Auto se dalo pořídit za 12 tisíc korun. Školné se platilo každý měsíc – částkou 200 korun (za tyto peníze se dal pořídit například oblek nebo

⁴² Zpracováno dle osobního svědectví absolventa Učitelského ústavu Jana Mazance, nar. 27. 1. 1918. Interview proběhlo dne 1. 7. 2009.

⁴³ Fotografie z takové situace jsou mj. v příloze 6, kde jsou kopie 4 stran Svatojánských listů.

⁴⁴ Zpracováno dle osobního svědectví absolventa Učitelského ústavu Jana Mazance, nar. 27. 1. 1918. Interview proběhlo dne 1. 7. 2009.

postel). Ostatní výdaje (za stravné, ubytování, drobné nákupy apod.) hradili rodiče jednou ročně, vždy k 1. září.⁴⁵

Studenti u sebe nepotřebovali mít hotovost. Veškeré transakce – např. nákup housky, sýru, limonády – se zaznamenávaly v kanceláři ústavu.

4.4 Volnočasové aktivity studentů

V odpoledních hodinách, ve chvílích volna, fungovaly hodiny tance. Tančilo se v tělocvičně. Hodinu vedl ten, kdo se chopil výuky. Dobrovolník hrál na klavír. Tančilo se samozřejmě jen v mužském obsazení.

Dalším zpestřením volného času bylo „sobotní kino“. Bratři vlastnili promítací zařízení, a tak se každou sobotu odpoledne v tělocvičně (OBR. 15) promítal němý film. Možnost výběru kandidátů neměli, přesto se podle svědectví rádi podívali na Charlieho Chaplina, Pata a Patachona apod.

OBR. 15

4.5 Svatojánské listy

Ústav vydával z iniciativy studentů a pedagogů časopis „Svatojánské listy“. Prvotní impuls vyvstal od Sociálního studentského sdružení (SSS) založeného v r. 1922. Jeho náplní bylo řešení otázek týkajících se studentů a spolupráce s ostatními křesťanskými ústavu. Svatojánské listy vycházely s krátkými přestávkami od roku 1923 do června roku

⁴⁵ V příloze 4 je kopie výkazu výdajů studenta.

1938. Počáteční čísla byla ručně psaná, rozmnožovaná na hektografu⁴⁶. „Dvě stě prvních stránek bylo za večer natištěno. Hůře však bylo ostatní dny. Dobrovolní tiskaři se nepřihlásili a nedobrovolných nebylo. Redaktor běhal z ročníku do ročníku, z pětky do parku, z parku na pětku a býval celý mokrý, než se několik dobrovolníků sehnalo. Chudák byl z toho celý zklamaný. Ve dvě chodil spat, ve tři vstával a jen vzdychal, že druhé číslo nevydáme. Čtrnáct dní trvalo, než se dobrovolně první číslo dotisklo, ale ideál byl uskutečněn.“⁴⁷

Čísla od roku 1935 byla již tištěna v Československé akciové tiskárně v Praze (ukázka v příloze 6). Svatojánské listy byly tvořeny příspěvky kandidátů a občasnými zdavicemi profesorů. Kandidáti zachycovali život v ústavu. Referovali o proběhlých praxích, výstavách, humorně glosovali události z jednotlivých ročníků, zveřejňovali básnickou tvorbu, popisovali moderní vyučovací metody, zaznamenávali osudy absolventů ústavu.

Ve škole byly spolky vzniklé pro mimoškolní aktivity: Junák, Orel, Skaut, dále kroužek rybářský, fotografický, literární a dramatický.

4.6 Osudy absolventů Učitelského ústavu ve Svatém Janu pod Skalou

Osudy svatojánských absolventů jsou velice rozmanité. Z dobových materiálů se můžeme dozvědět o nástupních místech bezprostředně po absolvování školy. Např. František Bučinský (po roční práci katechety) obdržel místo v Kosově Hoře a začal zde od roku 1938 působit jako výpomocný učitel.

Několik absolventů hledalo místo až v Podkarpatské Rusi na českých státních školách. Byli to například Josef Günzel působící v Užhorodě, Josef Liška v Nové Stuzici, Cyril Tomšů v Petrůvce u Užhorodu, Josef Pecina v Onokovicích a Ladislav Čech v Hati u Berehova.

F. Hložek působil na rumunských hranicích ve státní české škole. J. Bičičtě byl ustanoven v Strabičově-Gorondě. Mnozí kolegové působili jako katecheté ve svém původním bydlišti – v Praze, v Kladně, v Plzni, v Týnci nad Sázavou apod.⁴⁸

⁴⁶ Vynález z r. 1879 určený pro rozmnožování menšího počtu otisků. Originál se přenáší speciálním inkoustem na hektografický papír, ten se přitlačí na plochu z želatinové a glycerinové hmoty a z takto vzniklého negativu se pak tiskne (in: Slovník cizích slov, 1994, s. 250).

⁴⁷ Svatojánské listy, I. roč., č. 1, s. 12. Kopie článku z takto pořízeného čísla Svatojánských listů je v příloze 5.

⁴⁸ Svatojánské listy, III. roč., č. 3, 1936, s. 46.

Svatojánské listy pravidelně přinášely zprávy o zemřelých absolventech. Každému příběhu – většinou tragické smrti – byl věnován odstavec o deseti až dvanácti řádcích; nikdy nebyla opomenuta modlitba za zemřelé.

Sami studenti mezi sebou šířili tzv. Vánoční dopisy. Vydával je ročník abiturientů z roku 1937.⁴⁹ Nejen že se tento ročník pravidelně scházel (celkem uspořádali 29 srazů), ale i pravidelně v době adventu sepisovali zmíněné Vánoční listy, kde shrnovali, co se za uplynulý rok zajímavého událo, kdo zemřel, kdo kde učí, kdo učit přestal. Původně se dopisy opisovaly psacím strojem přes kopírovací papíry; později se rozmnožovaly na kopírovacím zařízení. Jedním z hlavních iniciátorů byl Jan Mazanec, nyní jediný žijící abiturient zmíněného ročníku.⁵⁰

OBR. 16

⁴⁹ Tablo těchto abiturientů je v OBR. 16.

⁵⁰ V OBR. 16 je jeho fotografie pod názvem školy; je označena tečkou.

5 SVATOJÁNSKÁ POSELSTVÍ

Ve Svatojánských listech se nachází mnoho vzletných slov učitelů ústavu, která měla studenty povzbudit na cestě do pedagogické praxe. Zcela prvním povzbuzením byl článek,⁵¹ jehož autorem je V. Tábořský:

„Kandidáti!

Chcete věnovati svůj život výchově dětí. Přemýšleli jste snad o tom, co znamená vychovávat dítě? To znamená pěstovati a šířiti jeho vlohy a mohutnosti jak tělesné, tak i duševní; znamená je učiniti ozdobou rodiny, státu a církve.

Vychovávat dítě znamená rozvíjeti jeho rozum, cvičiti soudnost, obohacovati paměť, bystřiti pozornost v něm, lásku k dobru a nenávisť ke zlu, vésti je k šlechetnému smýšlení, jež tvoří podklad mravního pořádku, takže nežádá a nemiluje, leč co dle rozumu a víry je hodno lásky, úcty a obdivu. Vychovávat dítě znamená učiniti je útrpným a dobročinným k nešťastným, vděčným k dobrodincům, upřímným a pravdivým ve slovech a skutcích ke všem, trpělivým ke zkouškám života, velkomyslným, aby umělo odpouštěti urážky a snášeti chyby bližního, obětovati své pohodlí pro blaho obecné.

Dítě vychovávat znamená: vštípit mu poslušnost a úctu k rodičům, k jejich zástupcům, k světským i církevním vrchnostem, vésti jeho vůli, aniž bychom ji podlomili, k dobru, k Bohu, přiměti je, aby chtělo z plné duše spravedlnost a pravdu, síliti je proti vnějším i vnitřním pokušením, ozbrojiti je k vítěznému boji. Vychovávat dítě znamená: vypěstiti charakter, člověka jednajícího dle skálopevných zásad, člověka, jenž se ovládá, je mírný, skromný, rozšafný, úslužný, ochotný, zároveň ale i zmužilý, rozhodný, milující pořádek a práci.

To vše a ještě mnohem více obsahují slova: vychovávat dítě. Není to úřad krásný, vznešený? Ale i těžký! Pamatujte si: výchova není dresura, působení jen zevně. Výchova je jako přelévání svého nitra do duše jiného. Chcete-li zasloužiti si jméno vychovatele, musíte napřed sami na sobě uskutečniti pojem slova „vychovávat“. Zpytujte se okamžik!⁵²

Z téhož školního roku 1923–1924 je závěrečné „Poselství abiturientům“, jehož autorem je J. Novák:

Bud'te vždy přímí, jednejte čestně, vaše slova nechť jsou obrázek duše. Bud'te pevní v přesvědčení, ve víře, hajte pravdy a práv, byť by vám to i škodilo. Vůdčí myšlenkou budiž prospěch celku, společnosti, jí obětujte sebe a své počínání. Budete-li takoví, budete míti

⁵¹ Článek je psán ručně, neboť Svatojánský list byl tištěn metodou popsanou v kap. 4.5.

⁵² Svatojánský list, roč. I, č. 1. 1923–1924.

*nepřátele, ale těšit vás bude vědomí, že prospíváte jiným, že se obětujete národu a Kristu...*⁵³

Podrobnější zmínku je nutno věnovat textu „Sociální poslání učitele“. Toto poselství maturantům uveřejněné ve Svatojánských listech⁵⁴ napsal profesor Karel B. Hroch.

Karel Hroch bývá velice často vzpomínám absolventy jako jeden z nejlepších učitelů svatojánského ústavu vůbec. Narodil se roku 1906, zemřel 1982; za svůj život napsal mnoho publikací, např. „Jak členíme učebné jednotky v národní škole: 100 postupů a schemat ze všech předmětů nižšího, středního i vyššího stupně k potřebě kandidátů učitelství i všeho učitelstva“ (1936), „Svatý Jan Křtitel de la Salle“ (1936), „Přehled metodiky třídy elementární: pro potřebu kandidátů učitelství a učitelů elementárek i k přípravě na zkoušku způsobilosti pro školy obecné“ (1937), „Sešit k záznamům o žáku v elementárce“ (1938).

Autor článku charakterizuje učitelství jako zcela jasně vyhraněné sociální povolání. Staví učitele hierarchicky za povolání kněžské, které je taktéž ve službách celé obce a společnosti. Za první sociální povinnost, která se váže k této profesi, považuje dobré a hospodárné zacházení s nadáním a vrozenými vlohami, stejně tak schopnost pracovat s nabytým vzděláním. Vybízí své žáky k aktivnímu zájmu o dění v okolním světě.

Školu považuje za stěžejní místo zájmu pedagoga, který by jí neměl věnovat – podle jeho názoru – jen „*trosky času rozbitého jinými zájmy*“. Apeluje na své žáky, aby nepodceňovali význam příprav. Nepřípraveného učitele obviňuje ze „*zločinu páchaného na dětech*“, z tzv. sociálního hříchu. Vykresluje dětská práva (srov. Deklarace dětských práv, přijata v Los Angeles až v roce 1989), a jedno z těch zásadních definuje jako zaručující dítěti „*nejlepší a nejsrozumitelnější výklad, nejpromyšlenější vyučování a nejuváženější výchovu*“. V článku se odvolává na encykliku papeže Pia XI. Divini Redemptoris.⁵⁵

Velice uvědoměle kritizuje učitele, kteří se domnívají, že nejmenším dětem je vše dobré a že čím jsou děti menší, tím méně je třeba věnovat péče na přípravu výuky. Rezolutně prohlašuje, že opak je pravdou. Opět se setkáme se srovnáním pedagogické profese s kazatelem, který se také s větší námahou a dřinou musí připravit na výklad Božích pravd pro prosté posluchače. Dle jeho názoru je učitel též povinen se svědomitě připravit na výuku malých a sociálně slabých dětí.

⁵³ Svatojánský list, roč. I, č. 4. 1923–1924.

⁵⁴ Srov. Svatojánské listy, roč. II., č. 5, 1937, s. 99–101.

⁵⁵ PIUS XI. Encyklika Divini Redemptoris (19.3.1937). Olomouc: Matice cyrilometodějská, 1993.

Rozsáhlé pole působnosti učitele K. Hroch vidí v angažovanosti v charitě, nejrůznějších spolcích a lidové výchově. Varuje však před pedagogickými nešvary, před rozmáchlými školskými gesty a mentorováním, které nepodporuje dobré mezilidské vztahy. Sebevědomí učitelů by se podle jeho názoru mělo udržet v rozumné rovnováze mezi krajnostmi jako je pýcha i nemístná pokora. Malebnými slovy říká, že „každý učitel si musí najít svůj postoj, který vyplyne z krásy a odpovědnosti učitelství i ze vzdělání, které si musíme stále rozhojňovat.“

Profesor Hroch opět s velkým předstihem a osvíceností ducha upozorňuje na zanedbané děti, které potřebují individuální péči. „Obíráti se nejvíce dětmi, které toho potřebují, není jen heslo individualisace, ale i požadavek křesťanské spravedlnosti. Zanedbané děti nelze házet přes palubu, i když nám tím přibude sebe víc práce. Musíme upravovat vnitřní školní práci tak, aby právě těmto nejslabším dětem a často z nejchudších rodin dostalo se tolik lásky a péče, kolik jich potřebují. I chudé a zanedbané dítě má duši, která má právo na vzdělávání, na poznání pravdy a Boha, který je Pravda sama.“ Dnes bychom tyto myšlenky shrnuli do termínu „inkluzivní vzdělávání“, jehož klíčovým impulsem byla mezinárodní konference v Salamance v roce 1994, která ve své deklaraci konstatuje: „Princip inkluze implikuje, že běžné školy by měly vzdělávat všechny děti bez ohledu na jejich fyzické, intelektuální, emocionální, sociální, jazykové nebo jiné podmínky. Běžné školy s inkluzí orientací jsou nejefektivnějšími prostředky pro potlačení diskriminujících postojů, pro vznik vstřícných komunit, vytváření začleňující společnosti.“⁵⁶

Postřehy profesora K. Hrocha uveřejněné více jak před šedesáti lety mají stále co nabídnout dnešní době. On sám si byl vědom toho, že transformace školy není jen problémem vnějšně-organizačním, ale převážně vnitřně-metodickým. Novou, sociálně spravedlivou školu lze podle jeho mínění uskutečnit i v nepříznivých poměrech materiálně chudého prostředí. Jádrem změn vidí v postoji pedagogů, dobrých metodických školeních, ale hlavně v lásce. Moderní deklarace se tomuto termínu opisně vyhýbají. K. Hroch v závěru svého příspěvku bez obav konstatuje: „V době myšlenkového zmatku je víc než kdy jindy třeba, aby učitel měl ve své hlavě jasno, aby v ní měl pořádek. Aby věděl, komu uvěřil a mohl lidem pomáhat ve správné orientaci. Lidem chybí chléb tělesný i duchovní. Potravu těla nemůže vždycky učitel nezaměstnaným opatřit, ale nezapomínejme, že hlad

⁵⁶ Salamanca Statement, 1994, čl. 2. Srov. LANG, G.; BERBERICHOVÁ, CH. Každé dítě potřebuje speciální přístup. Vytváření integrovaných a inkluzivních tříd. Praha: Portál, 1998. Dále srov. UNESCO. Trachet Education Resource Pack: Special Needs in the Classroom. Paris, 1997.

duchovní je ještě větší a horší bolest doby.“ Jak živá a srozumitelná jsou tato slova dnes v době občasně duchovní plytkosti, v době blahobytu materiálna a chudobě duchovní. Poslední věty k maturantům jsou vedeny opět ke kardinální ctnosti. Vyjděte *„plni lásky a opřeni o Lásku“* – tak vybízí své svěřence k cestě do škol, kde je v proudění času, aniž by to kdo mohl předpokládat, budou potkávat rozličně zhoubné ideologie, degradující lidskou důstojnost a lidská práva. K cestě do budoucnosti, která v první polovině roku 1936 stále ještě voní svobodou.

ZÁVĚR

Práce popisuje okolnosti vzniku Kongregace Školských bratrů. Uvádí pedagogické zásady sv. Jana Křtitele de la Salle a jejich aplikaci v „běžném“ životě učitelského ústavu v první polovině 20. století. Studium archivních materiálů (především „Svatojánských listů“) ukázalo, jak moderně byla výuka v ústavu pojata – to se týká i přírodovědných předmětů, např. laboratorních cvičení z fyziky a chemie.

Dobové prameny v mnohém předčily skrytá očekávání o informacích týkajících se vyučovacích metod Školských bratří. Tam, kde „Svatojánské listy“ neposkytovaly dostatečné souvislosti, významným způsobem přispěla svědectví absolventů uchovávaná ve Svatojánském archivu a zvláště osobní setkání s jednadvadesátiletým Janem Mazancem, který se těší stále pevnému zdraví a neuvěřitelně brilantní paměti. Autorka srovnávala jeho výpovědi s dokumenty a fotografiemi a nikde nenašla rozpor.

Je ještě mnoho nevyovězeno o příběhu učitelského ústavu svatojánského. Během sbírání podkladů pro tuto práci se rozkrývaly nové a lákavé možnosti pro zjištění okolností, které by dílo rozšířily. Dobrý Hospodin autorce během psaní připravoval nečekaná setkání. Na konci loňského roku to byl rozhovor se školskými bratry, kteří zavítali do Svatého Jana pod Skalou zcela nečekaně, právě v den, kdy zde autorka vyučuje. Vzpomíná si na jejich srdečné pozvání do vídeňského archivu, které bohužel během posledního půlroku nebylo možné pro množství povinností využít. Stále je však velmi lákavé a působí jako badatelská výzva; dalo by se tak snad i detailněji věnovat okolnostem odchodu Školských bratří z České republiky.

Dalším a pro autorku zcela neplánovaným setkáním byla překvapivá návštěva svatojánských promocií žijícími absolventy Janem Mazancem a Františkem Tichým. Tito muži jí poskytli cenné informace, jež propojily mnohé poznatky, které pravděpodobně nejsou uvedeny v žádné dosud vydané publikaci o Učitelském ústavu ve Svatém Janu pod Skalou. Zároveň v autorce zažehli touhu pokračovat ve sběru všech dostupných materiálů a vzpomínek na svatojánský ústav, protože již nezbývá mnoho času k zaznamenání autentických svědectví.

Současná Svatojánská kolej se – díky hlubokému zájmu ředitelky Jany Fellnerové o dějiny ústavu – může těšit sbírce mnoha cenností, které by si zasloužily důkladnou evidenci a publikování. Je to výzva pro tamní studenty a pedagogy. Je to výzva, která láká i autorku.

Chce-li pozorný čtenář zakusit alespoň závan atmosféry Učitelského ústavu ve Svatém Janu pod Skalou, je třeba, aby do svatojánského údolí zavítal. Je to monumentální místo. Stát pod vysokým vápencovým masivem, který převyšuje poutníka o více jak 200 metrů; sklonit se při vstupování do Ivanovy jeskyně; nasát do chřipí vlhkost zahrad, lesů a potoka Kačáku; pocítit chlad a příšeří Svatojánské koleje – to vše vnímavého jedince uvede do představ, které by ráda rozvířila tato práce.

Není náhodou, že dílo v nepatrné proměně zaměření pokračuje dále: Ve svatojánských chodbách koleje stále zní klavír, občas housle a studenti se trápí úkoly z matematiky. Každý, kdo tu studoval, se do tohoto místa vrací se zvláštním nádechem nostalgie, protože místní „genius loci“ je ohromující.

Zcela zvláštním fenoménem, který je patrný u absolventů učitelského ústavu a také u současných studentů Svatojánské koleje, je podobně neuchopitelná semknutost studentů, kteří v této budově prožili část života. Společné radosti i starosti, blízkost studentů i učitelů, kultura, která tu vzniká s přinesenými dary každého přítomného, to vše zanechává silné vědomí sounáležitosti. Ano, je to určitý druh subkultury, který je nemožno přenést na jiné místo. Stejně jako učitelé z učitelského ústavu, setkávají se současní svatojánci. Jsme rozptýleni po celém světě, ale pravidelně si korespondujeme, pořádáme srazy a poznáme se podle znamení, které do nás vetkal čas strávený v blízkosti Ivanovy jeskyně.

Současná Svatojánská kolej určená pro odborné studium pedagogů předškolní výchovy se potýká s mnoha podobnými starostmi jako pocítili před lety Školští bratři a jejich svěřenci. Různé represe z vnějšího světa, existenční potíže... To vše ale nemůže skrýt hlubokou brázdou, kterou zde před 94 lety vyhloubili bratři intenzivní snahou řídit se slibem, že budou pečovat o potřebné, připravovat kvalitní pedagogy, kteří nebudou dychtit po světské slávě a zajištěnosti. Dokonce to možná dávno před nimi započal svatý Ivan, který v síle Kristova kříže přečkal všechna úskalí a svatojánské údolí neopustil. Bylo mnoho snah dobré dílo bratrů zašlapat do země zapomnění, ale jak je patrné, zlo ztratilo svoji vládu a příběhy nesčetných svědků znovu osvětlují dějiny Učitelského ústavu ve Svatém Janu pod Skalou.

Kéž by tato práce přispěla k rozbřesku vzpomínek na ojedinělé dílo Školských bratrů.

POUŽITÁ LITERATURA

AGATHON. *Dvanáctero ctností dobrého učitele podle svatého Jana Křtitele z la Salle*. Praha: Školští bratři, 1936.

BOHÁČ, Z. *Ostrov. Tisíciletá historie zmařeného kláštera*. Jílové u Prahy: Regionální muzeum, 1999.

FRANZEN, A. *Malé církevní dějiny*. Praha: Zvon, 1995.

HANUŠ, V. *Žerty a švandy studácké bandy*. Malé Svatoňovice: Václav Hanuš, 1995.

HANUŠOVÁ, J. *Výchova a vzdělávání u Školských bratří – historie a současnost*. 1999. Absolventská práce Svatojánské koleje – Vyšší odborné školy pedagogické. Vedoucí práce: Mgr. Jana Fellnerová.

HARNA, J.; FIŠER, J. *Dějiny zemí českých 1*. Praha: Fortuna, 1995.

HARNA, J.; FIŠER, J. *Dějiny zemí českých 2*. Praha: Fortuna, 1995.

HORÁK, P. *Svět Blaise Pascala*. Praha: Vyšehrad, 1985.

JIRÁSKO, L. *Řády a kongregace v zemích českých*. Praha: Fénix, 1991.

KADLEC, J. *Přehled církevních dějin českých, sv. I*. Praha: Zvon, 1991.

KLIMEŠ, L. *Slovník cizích slov*. Praha: SPN, 1998.

Kronika obce Svatý Jan pod Skalou-Sedlec.

LANG, G.; BERBERICHOVÁ, CH. *Každé dítě potřebuje speciální přístup. Vytváření integrovaných a inkluzivních tříd*. Praha: Portál, 1998.

MAREŠ, P. *Almanach Svatojánské koleje*. Svatý Jan pod Skalou: Svatojánská kolej, 2005.

MAUROIS, A. *Dějiny Francie*. Praha: NLN, 1994.

NĚMEC, J. *Rozvoj duchovních rádků v českých zemích*. Řím: Křesťanská akademie, 1988.

PIUS XI. *Encyklika Divini Redemptoris* (19. 3. 1937). Olomouc: Matice cyrilometodějská, 1993.

PRŮCHA, J.; WALTEROVÁ, E.; MAREŠ, J. *Pedagogický slovník*. Praha: Portál, 2001.

ŠAFRÁNEK, J. *Školy české. Obraz jejich vývoje a osudů*. Praha: Nákladem Matice české: František Řivnáč, 1918.

ŠEVČÍK, J. *Svatý Jan pod Skalou, informační brožura o památkách a historii obce*. Svátý Jan pod Skalou: Svatojánská nadace, 2002.

ŠREINOVÁ, D. *Učitelství ústav ve Svatém Janu pod Skalou*. 1998. Absolventská práce Svatojánské koleje – Vyšší odborné školy pedagogické. Vedoucí práce: Mgr. Jana Fellnerová.

ŠŤASTNÝ, M. *Svatý Jan pod Skalou*. Vráž u Berouna: Miroslav Šťastný, 1996.

UNESCO. Trachet Education Ressource Pack: Special Needs in the Classroom. Paris, 1997.

Seriálové publikace:

ANONYM. Z kroniky ústavu – exkurse. *Svatojánské listy*, 1936, roč. III, č. 3, s. 65–66.

ANONYM. Kam je vítr zavál. *Svatojánské listy*, 1936, roč. III, č. 3, s. 46.

ANONYM. Kandidáti. *Svatojánské listy*. 1923, roč. I., č. 1, s. 9.

ANONYM. Katolický učitelství ústav – vzor hudební výchovy. *Svatojánské listy*, 1936, roč. III, č. 3, s. 65–66.

HROCH, K. B. Okénka z praxe – občanská nauka a výchova a zpěv. *Svatojánské listy*, 1936, roč. II, č. 4, s. 78.

HROCH, K. B. Sociální poslání učitelovo. *Svatojánské listy*, 1937, roč. II., č. 5, s. 99–101.

HROCH, K. B. Ze cvičné školy. *Svatojánské listy*. 1938, roč. III., č. 4, s. 93.

KŘIKLÁN, A. Sv. Jan z La Salle. *Svatojánské listy*, 1936, roč. II., č. 3., s. 45–48.

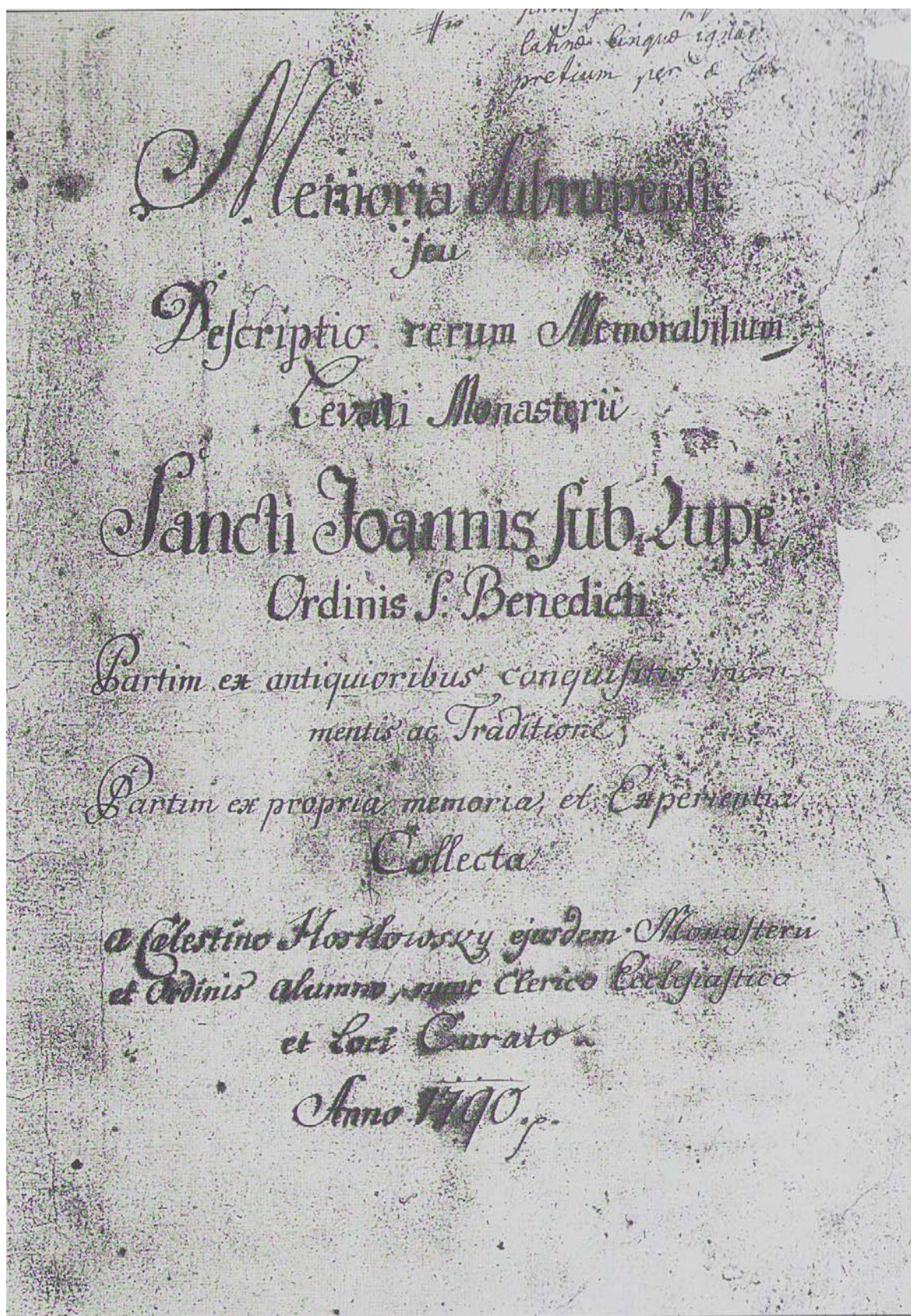
KŮST, K. Několik slov o fysice. *Svatojánské listy*, 1937, roč. III., č. 2, s. 45.

ŠKRABÁNEK, A. Vyučovací metody sv. Jana z La Salle. *Svatojánské listy*, 1936, roč. II., č. 3, s. 48–50.

PŘÍLOHY

Příloha 1	Znak Kongregace Školských bratří
Příloha 2	„Memoriam Subrupensis“ (kopie titulní strany)
Příloha 3	Ukázka vysvědčení z učitelského ústavu
Příloha 4	Výkaz potřeb studenta
Příloha 5	Svatojánské listy (ručně psané)
Příloha 6	Svatojánské listy (tištěné)

PROTEKTORÁT ČECHY A MORAVA.

Řádový mužský ústav učitelský ve Sv. Janě pod Skalou

Číslo 19.

Právo veřejnosti uděleno v Č. 10. dubna 1940, č. 42525/40-1/2.

1940/41.

Vysvědčení dospělosti

pro

školy obecné.

K a r e l K L I K A R

narozený dne 27. března r. 1922 ve Skutči, okr. Vys. Mýto
v Čechách, římskokatolického vyznání náboženského,
vzdělával se ve šk. r. 1933/34-1935/36 na trojtř. měšť. škole ve Skutči,
ve šk. r. 1936/37 na jednoroč. učeb. kursu tamže; ve šk. r. 1937/38-
1940/41 na řád. muž. ústavě učitelském ve Sv. Janě pod Skalou

a podrobil se v měsíci květnu 1941 zkoušce dospělosti
na řád. muž. ústavě učitelském ve Sv. Janě pod Skalou,
při níž prokázal tento prospěch:

V povinných předmětech:

v pedagogice a elementární metodice	chvalitebný
v praktických cvičeních	chvalitebný
v jazyku německém	chvalitebný
v jazyku českém	chvalitebný
v dějepise	chvalitebný
v zeměpise	dobrý
v matematice	dobrý
v přírodopise a ve školní zdravotovědě	výborný
v nauce o zemědělství a školní zahradě	výborný
ve fyzice a v chemii	dobrý
v kreslení (s krasopisem)	chvalitebný
ve zpěvu a hudbě	výborný
v tělesné výchově	výborný
v chlapeckých ručních pracích	_____
v náboženství	výborný

V nepovinných předmětech:

v náboženství v. chlap. ruč. pracích	výborný
ve hře na klavír	
v těsnopise	
v psaní na stroji	
ve výchově dítek hluchoněmých	
ve výchově dítek slabomyslných	výborný
ve výchově dítek slepých	
v jazyku	
v jazyku latinském	

Jeho chování bylo zcela uspokojivé .

Hledíc k tomuto výsledku přisuzuje se kandidátu vysvědčení dospělosti

svy znamenáním .

Tím se prohlašuje za způsobilého, aby byl zatímně ustanoven učitelem na veřejných školách obecných s vyučovacím jazykem českým.

v e Sv. Janě pod Skalou dne 14. května 1941 .

Vrch. škol. rada a zem. šk. inspektor

J. Hruška
předseda zkušební komise.

J. Kad. Marourek
ředitel ústavu učitelského.

Blahoslav
třídní.

Stupnice známek:	Chování:	zcela uspokojivé	uspokojivé	málo uspokojivé	nezákonné	-
	Prospěch:	výborný	chvalitebný	dobrý	dostatečný	nedostatečný

SPRÁVA UČITELSKÉHO ÚSTAVU VE SV. JANĚ POD SKALOU

Ročník IV.

Sv. Jan, dne 8. V.

1937.

VÝKAZ POTŘEB

Pan

Maasane

	Kč	h
Stravné (byt, obsluha, světlo) za <u>do 5. VI.</u>	420	-
Školné za měsíc "	200	-
Školní potřeby (rukodělné práce, kreslárna atd.)	14	-
Poštovné a dovozní		
Na otop za měsíc		
Lékař a léky		
Správa šatů, obuvi a praní prádla	13	-
Vyučování klavíru za minulý měsíc		
Knihy	2	20
Příspěvek na učebné pomůcky za pololetí		
Příspěvek na žíněnky		
Různé a přesnídávka	37	20
Náhrada za poškození	2	-
Zapůjčeno		
Korespondenční výlohy	1	50
Příspěvek poučný a záb.		
	16	80
	<u>406</u>	<u>70</u>
Daň obratová	21	20
	<u>427</u>	<u>90</u>
Celkem		
Nedoplatek z min. měsíce		
K dobru Vašemu odečteno	6	-
	<u>421</u>	<u>90</u>
Zbývá k placení		
Zbývá k Vašemu dobru		

Splatné do 8 dnů po obdržení výkazu.

Kandidáti!

Chcete věnovati svůj život výchově dětí? Přemysleli jste snad o tom, co znamená vychovávat dítě? To znamená pěstovati a pěstí jako vlohy a možnostnosti jak tělesné, tak i duševní; znamená je učiniti osobou rodiny, státu a církve.

Vychovávat dítě znamená rozvíjeti jeho rozum, cvičiti součinnost, obháčovati paměť, vysvětliti, pozorovat a buditi zájem. Vychovávat dítě znamená rozvíjeti v něm lásku k dobrotě a pravdě, ke všemu, věsti je k občetnému smýšlení, jest tvoří podklad mravního pořádku, takže nesádká a nemiluje, leč co vše rozumí, a všem je hodno lásky, úcty a oddání. Vychovávat dítě znamená učiniti je úctivým a dobročinným, k nešťastným, vděčným k rodičům, upřímným a pravdivým ve slovech a skutečích ke všemu, bytelným ve vzhledu, vědomým, velkomyšlným, aby umělo odpouštěti úrahy a msteti chyby blížných, obětovati své pohodlí pro blaho druhé.

Dítě vychovávat znamená: vštěpiti mu poslušnost a úctu k rodičům, k jeptice, k duchovním, k církvi, i církevnímu učení; věsti jako vůli, a nikým bytelnosti, k dobrotě, k Bohu; přiměti je aby chtěli k jiné duši spravedlnost a pravdu; siliti je proti vnějším i vnitřním pokušením, ozbrojiti je k vítěznému boji. Vychovávat dítě znamená: vštěpiti charakter, člověka jednatícího dle stálopevných zásad, člověka, jenž se oddá, je márný, skromný, rozsašný, ušlechtilý, ochotný, radován, ale i smutný, rozhodný, mužněji porádek a práci.

To vše a ještě mnoho více obsahují slova: vychovávat dítě. Mězi to úrad krásky, vnesený? Ale i těžký! Pamatujte si: výchova není thesura, kuisobení jen reálné. Výchova je jako přefování svého nitra do duše jiné. Chcete-li zastoupati jméno vychovatele, musíte

na-

Dobr. Skala:

MODLITBA

(Z připravované knihy básní »Lidé bez zaměstnání.«.)

Každý den na zemi
studené klecím,
k Tobě se modlím,
Velký Pane náš!
Já žena má
a několik dětí.
Modlímby naše
éterem k Tobě letí!
V Tebe doufáme,
Velký Pane náš,
věříme, že zase
práci nám dáš!
Doufáme!
Nezoufáme!

Velký Pane náš,
jenž jsi na nebesích
a na nás se díváš,
sestup mezi lidi
a jdi mezi národy
a uč je lásce
k bližnímu,
aby se rádi měli,
oni už to zapoměli.
Některí ze srdce lásku
již dávno prodali
a nás, pry — zbytnou chásku —
od svých domů vyhaali!

Do našich duší
napadalo jni,
Pane, odpusť jim,
neboť nevědí, co číní!
Velký Pane náš,
jenž děláš zářivky,
sestup mezi nás
a odežeh mraky,
ze kterých číší chlad,
ze kterých každý den
prstí nám hlad!

A. F. Šimanov:

Větry na Kačáku

Několik kvítků, rozkvetlých pod vysokou skalou.
Jeden z mnoha.

»Smutná je duše má... Zítřka bude vojna. Němčina, čeština,
dějepis, fysika a já to ani pořádně neviděl... Koule jako roura.«
Tak a všelijak, ale podobně vzdychá více méně jedinců, když

Co život dal

Z prava do leva: Na exkursi. — Dobré chutnání! — Nadějný badatel. —
Před konferencí. — Při přírodopisném praktiku. — Chvilě odpočinku.
— Náruživí hráči. — Momentka z výletu. (Foto Sorb, Černý a Šála.
Upravil Šála.)

BŘÍZA

U cesty bez kávu
ze řady topolů
vyrůstá nesmělá
od rosy omšelá
vyrůstá bez čte

nežádá motýle

nekvete

nevoní

na cestu necloní

Světu je zbyččná?

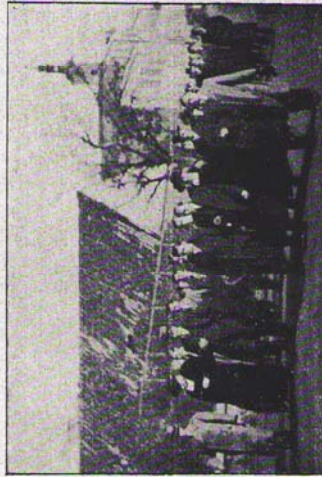
Zatem jen klomí tvář.

Hua Ey

Z kroniky ústavu

Školní exkurze do Opařan

Obzvláště učitel, jemuž jsou svěřovány k výchově dětí všech společenských vrstev, dětí rozmanitých vloh a sklonnů duševních, musí dobře znáti psychologii dítěte, aby se zájmem mohl správně podle individuálních schopností dítěte umožnit jeho rozvoj ve škole. To není úkol jednoduchý u dětí normálních a tím spíše ne u dětí slabomyslných, které mají svůj zvláštní a odlišný svět od ostatních, jistě primitivnější, avšak méně přístupný. Tak učitel je mnohdy ve škole postaven před těžký úkol výchovy dítěte slabomyslného, jehož dobrý výsledek záleží z velké části na zkušenosti a správném postupu učitelově.

Na cestě od opařanského ústavu. (Foto Sorbí IV.)

Po této stránce pro kandidáty IV. roč. našeho učitelského ústavu měla velký význam exkurze (26. října) do státního ústavu pro mírně až slabomyslnou v Opařanech u Tábora. Tam jsme měli příležitost pozorovati řadu slabomyslných dětí ve škole i při zábavě. Poznali jsme nejdůležitější charakteristické znaky fyziologické a psychologické jednotlivých duševních chorob, jak těžká a vyčerpávající je práce vychovatele, má-li býti dosaženo uspokojivých výsledků.

Z hlavních zásad, kterých nutno dbáti při výchově dětí slabomyslných, jest opatrnost, mírnost a volba vhodného zaměstnání. Učitel musí dobře znáti povahu dítěte a podle ní postupovati, musí získati děti svou laskav-

voští a umožniti jim jejich přání. Přisnost a tresty vzbuzují zatvrzelost dítěte a často i výbuch hněvu, při čemž je schopné i nejroznějších činů. Nejdůležitější je volba vhodného zaměstnání, které se dítěti líbí a ne-
dráždí jeho smyslů.
Prof. Kášt.

Několik slov o fysice

Existují různé vyučovací metody fysiky, ale v jednom se shodují všichni fysikové, že totiž fysiku lze pochopiti nejlépe na základě experimentů. I nejjednodušší pokus má veliký význam didaktický, neboť pro pozorovného žáka je všim. Fysika bez pokusů stává se pro žáky předmětem velmi těžkým. Ovšem naopak hodina přeplněná pokusy stává se chukusovým představením. Nejlepší je tedy cesta střední: teorie a pokus mají se střídati a doplňovati. K řídnému vyučování fysice je třeba jistého minima prostředků experimentálních a pak hlavně zvláštní posluchárny, mírně amfiteatrální s experimentálními stolem.

Na učitelském ústavě měli by miti žáci možnost, aby i sami mohli prováděti pokus, neboť v praxi budou nuceni pokusy dětem rovněž ukazovati. Po této stránce dosud kandidátu učitelství té možnosti se nedostává.

Na našem ústavě podává se kandidátům III. ročníku praktického naučení při praktických cvičeních, při nichž v I. pololetí žáci konají sami pokusy z chemie a v II. pololetí z fysiky. Tak seznamují se s jednotlivými přístroji a různými chemikáliemi a vlastními experimenty opakují a prohlubují si učebnou látku.
Prof. Kášt.

Kandidáti při chemickém praktiku. (Foto Černý.)

Spolkové

2. října jsme se sešli na druhou oddilové schůzi, při níž byl stanoven program další činnosti. 20. října bylo první pobní cvičení provedené v úseku nad Skalním hradem a starou rezervaci. Účinky se obě družiny navzájem. Účelem bylo zmocniti se nepřátelské družinové vlnky. Tygři měli chráněné území nad Skalním hradem a Vici na opačné straně, nad chatou Sedých vikt. Teren byl vhodný a dosti obtížný, neboť bylo záloziat Káčák, který toho dne měl dostatek vody. Několik Tygrů i Vikt zaplatilo svou přilsnou horlivost vykoupením. Již po 25 minutách byl odpískán konec, neboť

Résumé

Práce, která je čtenáři předložena, si klade za cíl popsat osudy školy vychovávající křesťanské pedagogy a zaznamenat specifika kurikula Školských bratrů. Snahou autorky je zachytit nejen průběh profesní formace kandidátů učitelství, ale i zcela ojedinělou formaci osobnostně sociální, která ve Svatém Janu pod Skalou probíhala a zapříčiňovala výjimečnost absolventů na trhu práce. Dále hledá kořeny semknutosti absolventů, z nichž dva dosud žijící pamětníci významným způsobem přispěli ke vzniku práce.

V úvodu práce je možno se seznámit s počátky vzniku Kongregace školských bratrů. Nejprve tedy s jejím zakladatelem, francouzským světcem Janem Křtitelem de la Salle a neutěšenými poměry školství v 17. století. Vznik Kongregace Školských bratrů jako odpověď na potřeby doby líčí podkapitola následující. O ideologickém základu pedagogických zásad hovoří podkapitola předkládající seznam dvanácti ctností dobrého učitele křesťanských škol, čerpajícího z odkazu sv. Jana a rozšířeného o poznatky z pedagogické praxe 18. století popsané bratrem Agathonem.

Druhá kapitola uvádí čtenáře do okolností příchodu Školských bratrů do Čech. Nezbytný je exkurs do historie budovy svatojánského benediktinského kláštera, kde působili Školští bratři téměř třicet let; následuje stručný popis zaměření ústavu, profil absolventů a seznam ředitelů.

Ve třetí kapitole se autorka snaží detailně zachytit jak zjevné, tak skryté kurikulum Učitelského ústavu ve Svatém Janu pod Skalou. Provede nás od přijímacího řízení, přes organizaci praxí, exkurzí, zřízení cvičné školy, využívání moderních a aktivizujících metod ve vyučování až po angažování ústavu ve veřejném děním. Pokusí se obhájit velikost a obsáhlost díla Školských bratrů, kteří se bezpochyby úspěšně zapsali do dějin pedagogiky.

Čtvrtá kapitola je založena na autentických svědectvích kandidátů učitelství. Tuto kapitolu autorka tvořila s velkým zájmem a byl pro ni samou strhujícím příběhem dosud netušených okolností života ve svatojánském údolí.

Závěrečná, pátá kapitola shrnuje moudrá a dojmavá poselství pedagogů, kteří svými slovy svědčili o živém zájmu o své studenty a vnímali hloubku pedagogického poslání.

Anotace

Práce „Pedagogický přínos Učitelského ústavu Kongregace Školských bratří ve Svatém Janu pod Skalou“ se zabývá historií ústavu, příchodem a činností Školských bratří a jejich specifickým přínosem na poli pedagogiky v Čechách a na Moravě.

Zachycuje dějiny budovy bývalého benediktinského kláštera ve Svatém Janu pod Skalou, vznik Kongregace Školských bratří, život svatého Jana Křtitele de la Salle, pedagogické zásady vzdělávání Školských bratří a život kandidátů učitelství v Učitelském ústavu ve Svatém Janu pod Skalou. Práce obsahuje řadu příloh souvisejících s chodem školy a zachycujících některé aktivizující vyučovací metody v praxi. Práce mj. čerpá z archivu Svatojánské koleje, Svatojánských listů a unikátního svědectví žijícího absolventa Jana Mazance.

Klíčová slova:

Kongregace Školských bratří

Učitelský ústav Kongregace Školských bratří ve Svatém Janu pod Skalou

Kandidát učitelství Jan Mazanec

Cvičná škola ve Svatém Janu pod Skalou

Svatojánské listy

Annotation

The thesis entitled “Educational Contribution of The Institute of the Brothers of the Christian Schools in Svatý Jan pod Skalou (Saint John under the Cliff)” addresses the issues of the institute’s history, arrival of the brothers, their activities and their specific contribution in the field of education both in Bohemia and Moravia.

The thesis captures the history of the former Benedictine monastery edifice, emergence of the Institute of the Brothers of the Christian Schools, life of Saint John Baptist de la Salle, didactic principles of the Brothers’ ways of teaching and life of student teachers in the Teachers Institute in Svatý Jan pod Skalou. The thesis contains a large appendix with information on the running of the school and some teaching methods actively used in practice. The thesis draws — apart from other resources — upon the Saint John’s College archive, Saint John’s Journal and upon a unique testimony of the Institute’s living graduate Jan Mazanec.

Key words:

Institute of the Brothers of the Christian Schools

Teachers Institute of the Brothers of the Christian Schools in Svatý Jan pod Skalou

Student teacher Jan Mazanec

Training school in Svatý Jan pod Skalou

Saint John’s Journal